

**NÉVTANI
ÉRTESÍTŐ**

1

**BUDAPEST
1979**

NÉVTANI

ÉRTESÍTŐ

1

BUDAPEST

1979

N É V T A N I É R T E S Í T Ő
a Névkuatató Munkaközösség időszakos kiadványa
Szerkeszti: Hajdú Mihály és Mező András

Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsopord
N é v k u a t a t ó M u n k a k ö z ö s s é g e

KÖSZÖNTJÜK AZ OLVASÓT !

Névkutató Munkaközösségünk eddigi tevékenysége elsősorban az összegyűjtött és kiadható — máshol terjedelmi okokból vagy adattári jellegénél fogva meg nem jelenhető — munkák közreadásában nyitvánult meg. Ilyen kiadványsorozatunk a már 25. számánál tartó Magyar Személynévi Adattárak (Repertorium Nominum Hungarorum) című „sárga füzetek” sorozat. Később indult, és a közléseknek valamilyen szempontú földolgozását is tartalmazza az eddig 8. számáig eljutott „kék füzetek” kiadványunk, a Magyar Névtani Dolgozatok. Új sorozatunk, a Névtani Értesítő (NÉ) ezeknél többre vállalkozik. Tanulmányok és kisebb adatközlések megjelentetése mellett tájékoztatni kívánjuk olvasóinkat a névtudomány különböző területein folyó munkákról, eredményekről, s kisebb híreket, észrevételeket közlünk a névtan legkülönbözőbb területeiről.

Talán nem is szükséges indokolnunk, hogy miért érezzük mindennek szükségességét. Mégis föl hívjuk a figyelmet arra az útra, amelyet a második világháborút követő kábultságából föléledve a magyar névtudomány megtett, s újabbnál újabb tudományos igényű és értékű szakmunkák megjelentetésével régi hírnevét öregbítette. A világszerte elismerést keltő helynév- és személynévgyűjtések, az etimológiai vizsgálatok, a névélettani elemzések stb. azt mutatják, hogy névkutatásunk

első nagy generációját lelkesedésben és fölkészültségben hozzá mérhető és méltó újabb nemzedék követi, s a tudományos utánpótlás, a legfiatalabbak rátermettsége, tudása, egyszerűsége is ígéretes, már eddig is elismerésre méltó. Kívülük nagyszámú, különböző képzettségű és korú önkéntes kutató végez fölbecsülhetetlenül értékes adagyűjtést, amely forrása lehet egy-egy később elkészítendő nagy szintézisnek.

Ma hallatlan érdeklődés mutatkozik a magyar névtudomány eredményei iránt. Kiszélesedett a művelt olvasók tábora, akik közül sokakat érdekel a névtan. A névtani kiadványok a sikerkönyvek közé tartoznak. Mindezt alig hihettük volna egy évtizeddel ezelőtt is! Természetesen ez igen nagy öröme szolgál a szakma szerelmeseinek, a névtan iránt felelősséget érző tudósoknak.

A hivatásos és önkéntes kutatók sokirányú tevékenysége, a publikációk szinte parttalan áradása azonban egyrészt bonyolulttá teszi az eligazodást a magyar névtudomány mai helyzetében, s szinte megoldhatatlan nehézség elé kerül, aki tájékozódni kíván a kutatás eredményeiről, a jelenben folyó munkákról, az elvégzendő főadatokról. Már az 1958-ban megrendezett első magyar névtudományi konferencia után fölmerült az igénye egy névtani folyóirat (közlöny) megindításának. MIKESY SÁNDOR ekkor Névészeti Értesítő címmel össze is állított egy számot kiváló tudósok cikkeiből, adatközlésekből, s ennek stenciles sokszorosítása el is készült. Szétküldésükre azonban valamilyen okból nem került sor. Kedves emlékü kollégánk halála után íróasztala limbusából előkerült egy csomó összefűzetlen példány ebből a sokat ígérő folyóiratszámból. Az értékes cikkek nagy része azután később másutt látott napvilágot. A bevezetés nagyon sok tanulsággal szolgált számunkra, igen hasonló célokat tűztünk magunk elé, és hasonló elveket szeretnénk követni.

Elsősorban néhány rövid terjedelmű cikket, tanulmányt közlünk, amelyek a névtan elméleti kérdéseiről, a névtan határterületeiről szólnak. Szeretnénk, ha ezek a munkák hangsúlyoznák tudományágunk interdiszciplináris jellegét. Rövid adatközléseknek is helyet adunk, mivel az ilyen típusú munkák megjelentetése — noha hasznosságukat valamennyien valljuk — egyre több akadályba ütközik.

Figyelő című rovatunk a magyar közéletben (sajtó, rádió, tv, irodalmi művek, hivatalos nyelv stb.) észrevett névtani, névhasználati jelenségekről tartalmaz írásokat. Célunk a magyar névkultúra színvonalának emelése, a hibák, névtani vétségek bemutatása és javítása, de számontartjuk a magyar névkincs gazdagítását, névkultúránk ügyét szolgáló megnyilatkozásokat is. Szemle rovatunk jelentősebb hazai és külföldi ^{írások} ismertetéseit, bírálatait tartalmazza. A későbbiekben a magyar névtan kurrens bibliográfiáját is itt kívánjuk rendszeresen közreadni, beleértve a kéziratban levő névtani munkákat is, amelyek a különböző kutatóhelyeken, főiskolákon, egyetemeken készültek. A Krónika a névtani hírek helye. Ide tartoznak a hazai és külföldi nyelvészeti konferenciák névtani vonatkozásai, a névtannal kapcsolatos ünnepek, rendezvények hírei. Kétségtelenül ez a rovat szenved legtöbbet a kiadvány hosszúra nyúlt előkészítésétől, késedelmes megjelentetésétől. Reméljük, hogy következő számunk már időszerűbb híreket tartalmaz.

További terveinkben szerepel még egy Műhely és egy Megemlékezés elnevezésű rovat megnyitása is. Az elsőben egyes intézmények névtani munkálatait, esetleg egyes személyek munkamódszereit, folyamatban levő vagy tervezett munkáit ismertetjük. Az utóbbiban pedig jeles kutatóink kerek számú évfordulóira, névtudományi munkásságuk méltatására térünk ki.

Mіндеzeket megbeszéltük Nyiregyházán a magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusán jelen levő névkutatókkal 1977 augusztusában. Akkor kértünk minden résztvevőt, hogy névtani tanulmányaikkal, adatközléseikkel, híreikkel, megfigyeléseikkel, észrevételeikkel segítsék munkánkat: tegyék lehetővé a Névtani Értesítő periodikaként (legalább félévenként) való rendszeres megjelentetését. Hiszünk abban, hogy az első szám közreadása után nagyobb bizalommal küldik el számunkra írásainkat, s nem tart vissza senkit az, hogy szerzői díjat nem fizethetünk.

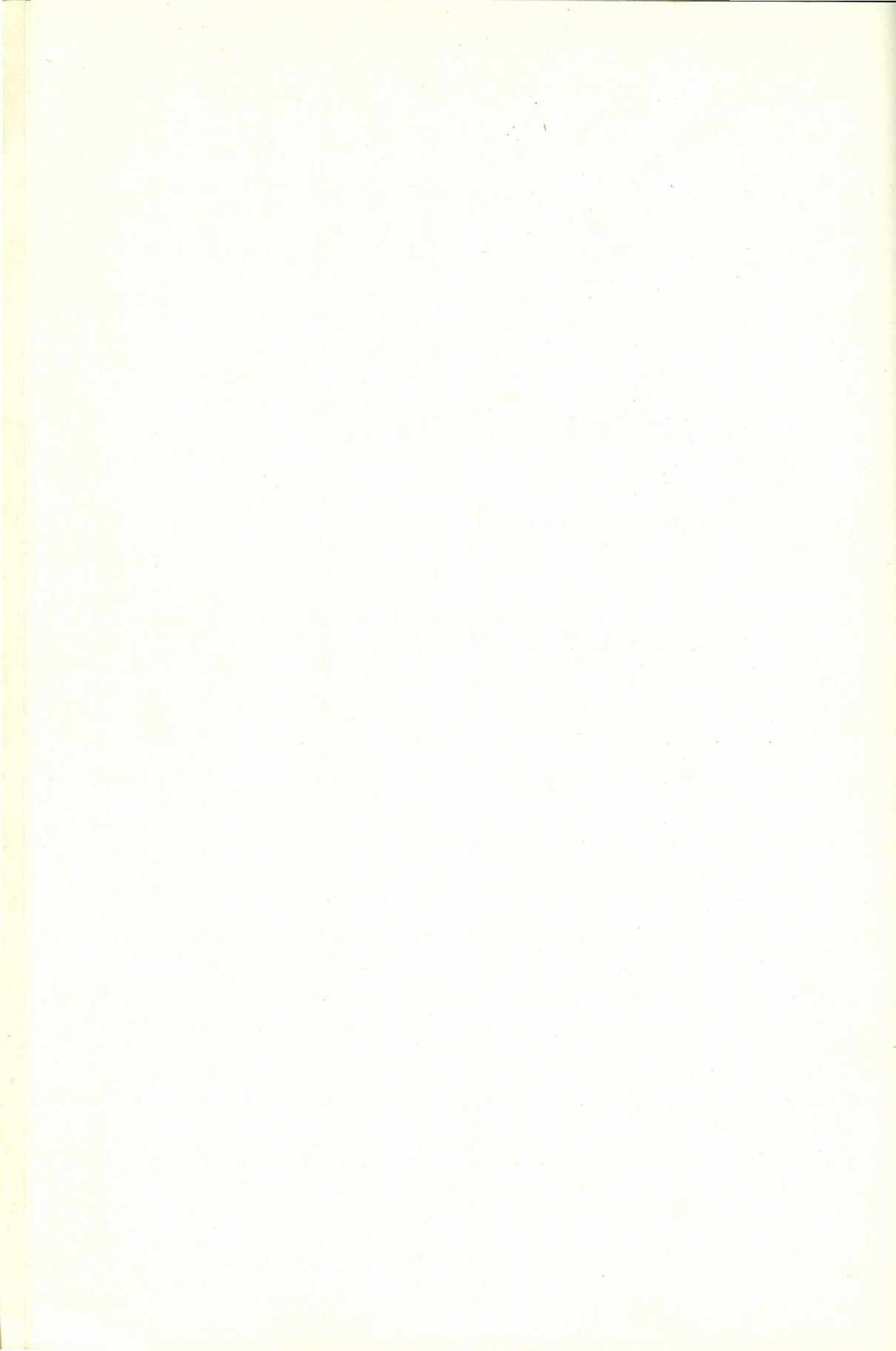
A Névtani Értesítő próbálkozás. Reméljük, hogy nem marad az! Tudjuk, hogy szükség van rá, s hisszük: valamennyi olvasónk, minden egyes magyar névtannal foglalkozó kutató ugyanezt vallja.

A szerkesztők

TANULMÁNYOK

CIKKEK

ADATOK

VEZETÉKNEVEK ÉS TÖRTÉNELEM

Közismert tény, hogy a magyar vezetéknevek kialakulása a XIV. században kezdődött, először főleg a nemeseknél, de a XV. század folyamán már gyakori az öröklődő név a jobbágyok közt is. Az 1522. évi dézsmalajstromok alapján pedig a jelenség már általánosnak mondható. Akkor ugyanis a jobbágságnak mintegy 90%-a kételemű — és gyakran bizonyíthatóan öröklődő — nevet visel. Noha a vezetéknevek apai ágon való öröklődését csak a XVIII. század második felében teszi kötelezővé a törvény, és a névváltoztatást királyi engedélyhez köti, ekkor már csak egy rég kialakult szokást szentesít.

Művelődés- és gazdaságtörténeti szempontból kellő kritikával a foglalkozásnevekből alakult vezetéknevek tanulságait lehet felhasználni. Azt természetesen előre meg kell mondanunk, hogy a vezetéknev megkülönböztető jellegű volt. Tehát abból, hogy vezetékneveink közt tömördek iparos-, és kereskedő-név van, mint Kovács, Szabó, Varga, Timár, Kalmár, de Paraszt, Földműves név elő sem fordul, és viszonylag ritka a Jobbágy és Szántó — nem szabad téves következtetéseket levonnunk. Ebből ugyanis nem az következik, hogy a XV-XVI. században a falusi lakosság jórészt iparosokból és kereskedőkből és esetleg pásztorokból állt /vö. Juhász, Gulyás, Csikós, Pásztor/, hanem éppen ellenkezőleg: ahol majdnem mindenki jobbágy, paraszt, földműves, ott ez nem megkülönböztető vonás, tehát nem alkalmas a névadásra. Mint ahogy a nemzetiségnevek: Tóth, Németh, Horváth, Oláh, Rácz nagy tömege és a Magyar vezetéknev viszonylagos ritkasága sem azt jelenti, hogy Magyarországon alig akadt magyar nyelvű egyén, hanem éppen ellenkezőleg, a tiszta magyar falvakban, nem megkülönböztető vonás az, ha valaki magyar, tehát nem alkalmas vezetéknev kialakulására.

Még a magyarság embertani sajátosságait is éppen a vezetéknevek negatívumaiból lehet levezetni: van bőven Veres-Vörös, Fekete, Szőke, Fehér /albino/, de nincs a barnának megfelelő szög/hajú/. Így tehát a magyarság

általában barna és sima hajú volt. A Barna~Barla ugyanis a Barnabás~Barlabás név rövidült alakja, a Sima pedig a Simon becézője. A nem barna és nem sima haj már megkülönböztetésre alkalmas l. a felsorolt hajszíneket és a Kondor, Fodor, Bodor személyneveket. Ugyanígy megkülönböztető név volt a haj hiánya, a Tar.

A vezetéknevek egy jelentékeny része /a nevet viselők mintegy 30-40 %-a/ helynévből keletkezett. Lényeges különbség volt azonban a nemesség és a jobbágyság között, ami a helynevekből alakult vezetékneveket illeti. A nemességet igen gyakran eredeti birtokáról nevezték el. Így pl. egy XIII. században nemessé vált család megkapta az Abaúj megyei Fáy birtokot. A család a XIII. század végétől következetesen Fáy néven szerepel az oklevelekben, tehát már 1292-től kezdve öröklődik a név. Az történt tehát, hogy a fiú, majd ennek leszármazotta nemcsak a fáji kastélyt és birtokot örökölte, hanem a Fáy nevet is. A Czirákyak a XIV. századtól viselik folyamatosan nevüket. A Sopron megyei Czirák /a falunév egyébként személynévből — vö. latin Cyriacus — származik/ faluban volt birtokuk. A jobbágy viszont rendszerint akkor kapott megkülönböztető /később vezeték-/ nevet eredeti lakóhelyéről, ha máshova költözött. A Bács megyei Apáti /ma Apatin/ községben a jobbágynevek közül a XVI. században nem találunk egyetlen Apáti nevű jobbágyot sem, mert éppen ott, ahol mindenki apáti, ez nem válik megkülönböztető névvé.

Vándorlások mindig voltak a jobbágyok körében. A szabad költözési jog a XIII. században már minden jobbágyot megilletett. 1514-ben vették el egyetemesen a jobbágyságtól és csak II. József biztosította ismét a XVIII. század végén. A jobbágyok földhözkööttsége idején azonban tömegesen voltak szökések, és ilyenkor a szökött jobbágy érdekében állt, hogy eredeti nevét megváltoztassa. Az átvándorolt egyén így rendszerint arról a községről — ha távolabbról származott be, akkor arról a megyéről /Somogy, Baranya/ vagy területről /Alföld, Erdély/ kapta nevét, ahonnan betelepült.

Debrecen csak a XIV. században lett város. A Debreceni Dózsák, a Hunyadiak, Corvin János, Szapolyai és Török Bálint birtoka, a XVI. század közepétől pedig a töröknek adózik. Soká a Partium, a hódoltság és királyság szélén fekvő, majdnem független városállamnak tekinthető. Annyiból is érdekes jelenség, mert nem volt nemessége. Csak az telepedhetett meg a városban, az lehetett cívis, azaz polgár, aki lemondott nemesi rangjáról. A török idők alatt a környék védtelen lakosságából sokan húzódtak be a védelmet nyújtó városba, noha Debrecent is pusztította tűzvész és ügyes po-

litikája ellenére is többször kirabolták a török, később a császári seregek. A város teljesen kálvinista jellegű, 1552 és 1716 között katolikus nem is telepedhetett le.

Noha a XVI-XVII. században a vezetéknevek már eléggé megszilárdultak, mégis volt bizonyos mozgás, és az újonnan betelepült ember vagy szándékosan választott akár más nevet is, de az is lehet, hogy új — Debrecenben kapott — ragadványneve vált hivatalossá.

1963-ban Dobó Éva hallgató összegyűjtötte szakdolgozatában Debrecen város keresztelési anyakönyveiből a vezetékneveket 1770-85 között és száz évvel később /40.500 adat/. Nagyon lényeges különbség nincs is a helységnévi eredetű /13 ezer/ vezetéknevekben, legfeljebb az arány és a sorrend változik. A XVIII. századi sorrendben: Szilágyi, Szatmári, Erdélyi Erdei, Diószegi /Bihar-/ , Németi /Szatmár-/ , Kállai /Nagykál-ló/, Böszörményi, Bátori /Nyir-/ , Szoboszlai, Bányai /Nagy-/ , Újvárosi /balmaz-/ , Szöllősi /Tisza-/ , Hadházi, Bihari, Váradi, /Körös/ Harsányi, Burai /Tisza-/ , Gyarmati /Fehér-/ , Sarkadi, Vértesi, Nánási, Polgári, Erdődi /Szatmár/, Koltai /Koltó/, Tokaji, Kabai, Pataki, Szigeti stb. Azt láthatjuk tehát, hogy a leggyakrabban előforduló helynévi vezetéknevek a Debrecen környéki megyékre és városokra utalnak, és azt is, hogy 50 km-es körzetben alig van régi település, község, amelynek neve elő ne fordulna vezetéknevként Debrecenben, természetesen az elpusztult községeké is, mint Guti, Paci, Bánki, Szepesi Szepsi, Szatai.

Vezetékneveink kialakulásának ideje egybeesik a török hatalom balkáni megerősödésével, a megerősített magyar védővonal fokozatos felmorzsolásával és az egyre gyakoribb pusztító török betörésekkel az akkori Magyarország déli megyéibe. Így tehát nem véletlen, hogy a délről fenyegető török veszély elől a keresztény lakosság: szlávok, magyarok, románok vegyesen — egyenként vagy kisebb-nagyobb hullámokban — költöztek a biztonságosabb területekre. Noha a nemzetiségi szempontból eleve elég tarka Duna-völgyben mindig lehetséges volt a nemzetiségnévből alakult vezeték-név, talán mégsem pusztá föltevés, hogy a Tóth, Horváth, Rácz és Oláh nevének egy részében a török elől menekült egyének és néprétegek tükröződ-nek. /A tót név ebben az időben elsősorban szlovént, tehát délszlávot je-lentett, de így nevezték a szlovákokat is. Szlavónia neve Tótország volt/. A legveszélyeztetettebb megyékben azonban igen tekintélyes lélekszámú ma-gyar lakosság is élt a török hódoltságig. A magyar menekülőket rendszerint eredeti megyéjükéről nevezték el. A déli megyék egy része a törökök

kiűzése után soká fennálló déli határőrszervezet miatt megszűnt. A XIX. századi közigazgatási átszervezések idején pedig résznévként maradt meg a nevük vagy még úgy sem. Így eltűnt a Dráva-Száva közti Valkó, valamint a későbbi Temes és Torontál megyékbe olvadt Keve. Egyesült Bács és Bodrog megye, valamint Krassó megye és a Szörényi bánság.

Így szóródtak szét az ország területén nevükben őrizve eredeti lakóhelyük, megyéjük nevét a következő vezetéknevek: Pozsgai~Posgay /Pozsega m./, Valkai /Valkó m./, Kevi~Kövi /Keve m./, Baranyai~Baranyi /Baranya m./, Somogyi /Somogy m./, Szalay /Zala m./ és Karsai~Karsay /Krassó m./. A Valkai, Kövi Kevi nevek egy része származhatott az ország egyéb területein előforduló Valkó, Kő~Kövi~Kevi községekből is.

Hogy milyen messze elvándorolhattak, annak bizonyítéka, hogy az észak-keleten fekvő Debrecenben, ahonnan az említett vidékek mindegyike sok napi járóföldre volt, ma is a leggyakoribb nevek közé tartoznak nemcsak a már említett — közeli tájakra vonatkozók — hanem a nagyon távoli Somogyi, Baranyi, Szalay és Karsay is.

A felsorolt nevek egy része /Somogyi, Baranyai/ nem igényel hangtani magyarázatot. A Szalay névvel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a megye és a folyó neve a legújabb időkig sz-szel hangzott. A folyó forrásvidékén épült falu neve hivatalosan is Szalafő. A megyében gyakran hallani még ma is a Szala ejtést. Régi helyesírásunkban az sz hang jele gyakran volt a z betű.

Pozsega megye nevét már a XV. században gyakran írják Posga alakban. Ha több nyílt /magánhangzóra végződő/ szótag következett egymás után, a másodikból vagy harmadikból kieshetett régebben a magánhangzó, pl. a szláv malina szóból lett a magyar málna, a palicából a pálca és a Pozsegából a Pozsga. A XIX. századig a zs hangot a magyarban rendszerint s-sel jelölték.

Az ó~ő-re végződő helységnevek -i képzős alakjai, így a belőlük képződött vezetéknevek az -ai~-ei végződést veszik föl, mint Makai, Forrai, Somlai, Szoboszlai ill. Szendrei, Lövei. Ebben a vonatkozásban tehát szabályos a Valkai és a Karsai név is. Az utóbbiban azonban még más hangváltozás is található. Az egykori Krassó vármegye a Karas folyó mellett alakult ki. Mint számos más megyénk is, a folyó nevééről ill. a folyó mellett épült várról kapta nevét, mint Zala, Temes, Nyitra, Árva. A vár ill. a megye régebbi neve gyakran fordul elő Karasó alakban is. Az egykori ejtést

tükrözi a román Carasova. A Karasai alakból, akárcsak a Pozsegai-ból a második magánhangzó kiesésével vált a Karsay, ill. a Posgay.

Ráckeve község neve is az egykori Keve vármegye, ill a székhelyének a Keve~Kevi~Kövi néven emlegetett /ma Kubin/ aldunai városnak a nevét őrzi. 1440-ben ugyanis a törököktől zaklatott város lakosságának szerb /rác/ része elmenekült, és a Csepel-szigeten fekvő egykori Ábrahámteleke vagy Szentábrahám nevű pusztá község helyére települt királyi engedéllyel. A török kiűzése után magyar lakosság költözött be, de a község megtartotta az egykori rác lakosságra utaló nevét.

A délről terjeszkedő török hatalom elleni több évszázados harcok során a magyarság olyan súlyos veszteségeket szenvedett, hogy hatásait ma is érezzük. Ezek az események tükröződnek valamelyest vezetékneveinkben egy fél évezred után is.

KÁLMÁN BÉLA

FÉLEGYHÁZA

Magyarországon ma egyetlen önálló közigazgatási jogú település nevében találjuk meg a -félegyháza alaptagot /Kiskunfélegyháza/, s a századforduló táján is csupán még egy névben szerepelt /Biharfélegyháza/. Johannes LIPSZKY Repertoriuma /1808/ két további Félegyháza adatot közöl: egyet Pest megyéből /diverticulum/ és egyet Szabolcsból /praedium/. A középkorban feltűnő adatok is csaknem minden esetben elpusztult, lakatlan stb. településekre vonatkoznak.

Forrásainkból a következő Félegyházá-kat ismerjük:

1. Bács vm.: 1346, 1488, 1522: Feleghaz /Cs. II, 149; SZABÓ: MNyTK. 86. sz. 53/. 1488-ban a Boldogságos Szűz tiszteletére szentelt templommal említik, 1522-ben II adózó családfőt említenek meg benne. Ma Bács /YU: Bac/ határában a Felity dűlő őrzi emlékét /BOROVSKY, Bács-Bodrog vm. 35/.

2. Bács vm.: 1361: Feleghaz /Cs. II, 149/. Doroszló /YU: Doroslovo/ és Szond /YU: Sonta/ határosa volt.

3. Bihar vm.: é. n. /1291-4/: Drug, Nogdurugfeleghaz /ÓMOLv. 115/, é. n. /1308-13/: Felyghaz /Gy. I, 617/, 1337: Feleghaz /A. III, 428/, 1358: Doroghaza /JAKÓ 242/, 1409: Feleghaz /Zs. II/2, 7162. reg./, 1421, 1437, 1438: = /Cs. I, 608/, 1808: Félegyháza h. /LIPSZKY/, 1944: Biharfélegyháza /Hnt./; R: Rosiori. — Eredetileg talán két település volt, s Dorog, Nagydorog és Félegyház részekből olvadhatott össze. A Gutkeledék birtoka volt, a puszta személynévi Dorog nevet nyilvánvalóan egy e nemzetiségbeli személyről kapta, 1308-13-ban említik is a valószínű névadó fiát: a vak Drug fia Lászlót /Gy. i. h./.

4. Bihar vm.: 1411, 1421, 1489: Feleghaz /Cs. I, 608; JAKÓ 242/. A ma már szintén puszta Körmösd határába olvadt.

5. Bihar vm.: 1425-ben állítólag Margitafalva vidékén is feltűnik egy Félegyház /Cs. I, 608/. Más forrásaimban nincs nyoma.

6. Bodrog vm.: 1406: Feleghaz /Z. V, 486/, 1421: Felighaza, Felig-haz /Z. VIII, 10/, Feleghaz, Felheghaz /uo. 21/, Feleghaz /uo. 33, 34/, 1422: = /uo. 74; vö. Cs. II, 199/. A bátmonostori Töttös család birtokai között Bácsborsód, Katymár, Mátéháza stb. társaságában sorolják fel. Napjainkra teljesen nyoma veszett. 1421—22-ből arról értesülünk, hogy Imre cikádori apát pusztítottta el.

7. Kunság: 1389: Feelegyhaz /Cs. I, 28/, Feleghaz /REIZNER IV, 4/, 1428: = /Cs. i. h./, 1673—4: Felegyhaz /SZARKA 82/, 1808: Félégyháza h. /LIPSZKY/; ma Kiskunfélegyháza.

8. Keve vm.: 1406: Feleghaz /Zs. II/1, 4456. reg./, Zsigmond király Chorugh és Dwz birtokkal együtt Röth Lászlónak és testvéreinek adomá-nyozta /vö. PESTY, Régi vm. I, 378/.

9. Szolnok vm.: 1388: Feleghaz /Zs. I, 384. reg./, 1453: Félégház /TELEKI X, 401/, 1478: Feleghhaz /uo. XII, 80/. 1453-ban Dyse és Naghfalw között Doboka megyében sorolják fel.

10. Pest vm.: 1527, 1528: Feleghhaz, 1531: Feleghaz, 1561: = Felegy-haz, Felegihaz, 1568: Félégház stb. /SZARKA 67—8/, 1808: Félégyháza /LIPSZKY/, 1877: Félégyháza, Alsó- és Felső-, Tápiószele pusztája /Hnt./.

11. Szabolcs vm.: 1329: Feeleghaz /A. II, 435, Kállay I, 337. reg., OklSz./, 1363: Felighaz /Kállay II, 1462. reg./, 1384: Feleghaz /uo. II, 1976. reg./, 1427: feleghaz /ÓMOLv. 288. OklSz./, Helye Nagykálló hatá-rában keresendő /vö. MEZŐ-NÉMETH 79/.

12. Szabolcs vm.: 1374: Feleghaz /Cs. I, 514/, 1808: Félégyháza h. /LIPSZKY/. Ma Félégyházatánya /Hnt. 1967/ Levelek határában.

13. Szabolcs vm.: Félégyháza dűlő Vasmegyer határában. Ugyanitt van Félégyházaerge is /KISS, Rétköz 409/. A régiségből nincsenek adataink. Esetleg a középkorban elpusztult Apáti helységhez kapcsolható, ez azonban egyáltalán nem biztos.

14. Temes vm.: 1371, 1404, 1444: Feleghaz /Cs. II, 36/, 1808: Félégy-ház h., Firityáz val. /LIPSZKY/. A Berzava mellett, Krassó és Temes megye határa közelében volt.

15. Zaránd vm.: 1458—1466: Kuemasrofeleghaz /Zichy XII, 258/. Hely-zezkötésére az ad némi támpontot, hogy Warsan, Saag, Elek, Zenthe Egh-haz és Bozos társaságában említik; neve szerint a Maros mellett volt.

x x *

Az eddigi névfejtések csupán egy-egy hely nevére vonatkoztak, a történeti adatok egyöntetűsége azonban arra vall, hogy a Félegyház helynevekben nem lehet szó konvergens hangfejlődéssel létrejött homonímiáról, hanem valamennyi azonos névadó vonás alapján keletkezett, azaz e nevek egyféle képpen magyarázandók. Tudomásom szerint névtani irodalmunkban /sajnos bővebb kifejtés nélkül/ három ötletet vetettek fel, de élőszóban — még nyelvészek körében is — eléggé elterjedt egy negyedik magyarázat. A közöttük levő eltérések a félegyház szó értelmezéséből, összetevő elemeinek másféle tagolásából, illetve a tagok között levő jelentésviszonyok különböző felfogásából származnak a következőképpen: 1. Félegy személynév + -háza; 2. Fél személynév + -egyháza 'temploma'; 3. félegyház 'filia, leányegyház, azaz nem teljes jogú templom'; 4. fél 'Halb' + -egyház 'templom'. A négy kísérletből három tehát a 'templom' jelentésű egyház szavunkat látja az utótagban, egy pedig a ház birtokos személyragos alakját, vagyis a teljes nevet a Jánosháza, Pálháza stb. nevek népes csoportjába osztja be. Vegyük sorra a lehetőségeket!

Nemrégiben HAJDÚ Mihály /MNY. LXXI, 493/ ismertetéséből értesültem, hogy FEKETE János Kiskunfélegyházával foglalkozván /Kiskunfélegyháza 1974. 12/ "Négy Feledhaz adatára támaszkodva /amelyeknek azonban sajnos csak hozzávetőleg közli a leőhelyét/ személynévet keres az előtagban." Az eredeti munka sem adott számomra többet e megállapításánál.

Feled személynévünk valóban volt a régiségben. Pl. 1135: Feled, szántó /Ok1Sz./, 1138/329: Feledi, szolga Ruosti birtokon /MNY. XXXII, 132/, Feledi, szolga Machala birtokon /uo. 205/, Feledi, csősz Simur birtokon /uo. 133/, Feledi, vadász Enderedi birtokon. Feledi, szolga Asavfeu birtokon /uo. 134/; 1211: filius Butus, Feled, cum filio suo, Pentuc et frater eorum, Texa, cum filio suo, Vasard — torló Papsoka birtokon /PRT. X, 505/, Mogd, filius Feled, jobbágy Belen birtokon /uo. 507/, filii Boca, Feled, cum filiis suis Jacobo et Petro, frater eius, Mic, cum filio suo, Cosma, et tercius frater eius, Fita — jobbágy Fotud birtokon /uo. 510/; 1214: Feledy, a leleszi konvent szolgálója /EtSz./; stb. — Ebből a személynévből való a Rimaszombat közelében levő Feled helység neve /vö. 1283, 1427: Feled, Cs. I, 134/.

A személynév — a Fele, Feleh, Feles nevekkel együtt — a fél 'Hälfte' köznevünkéből származik /vö. TERESTYÉNI: MNyTK. 59. sz. 20/, s így az ómagyar korban a név első szótagjában nyílt, rövid e hangnak kellett lennie, amit különben a mai Feled helynévi származék is bizonyít. A Feledhaz adatok első részének e személynévhez kapcsolása tehát elháríthatatlan hangtani akadályba ütközik, mivel a mai Félégyháza nevek egyöntetűen arról vallanak, hogy bennük az első szótagbeli magánhangzó a régiségben csak hosszú ē lehetett /vö. TESz. I, 871/. Fölvetődhetne esetleg, hogy személynévünk a fél ige származéka, s akkor érthetővé válik a ⁺Féled-/haz/ é-jének hosszúsága, csakhogy a -d nyelvünkben deverbális nomen képzői funkcióban ismeretlen /vö. BÁRCZI, TA. 148—9/. Ha pedig a fél igenévi származékának -d képzős alakját keresnénk a névben, akkor a második szótagbeli e rövidsége okozna ugyancsak elháríthatatlan hangtani nehézségeket.

A másik, széles körben elterjedt /de az irodalomban még ki nem fejtett/ magyarázat a Félégyház neveknek csak az első szótagját tartja személynévnek /Fél, esetleg Fil: a Filip ~ Fülöp csonkult töve/, s keletkezésük motiválójának azt tartja, hogy a névbe foglalt személy lehetett a templom első kegyura. De e magyarázathoz is számos ellenvetés tehető. Mindenekelőtt az, hogy a személynév + -egyház szerkezetet mutató helyneveink egyikéről sem sikerül kétségtelenül bizonyítani, hogy a kegyúri jog lett volna a névadás alapja. Ezzel szemben rengeteg az olyan adatunk, amely szerint az efféle nevekben az -egyház másodlagosan csatlakozott a korábban puszta személynévi helynévhez. — A másik ellenvetés alaktani természetű: személynév és köznévi összetételét feltéve teljességgel érthetetlen, hogy a Félégyháza nevek régi alakjaiból miért hiányzik következetesen az -a birtokos személyrag /csak a Bodrog megyei helység 1421-i adatában van meg, de ugyanebben az oklevélben ott van a személyrag nélküli forma is/, holott e hiány a személynév + -háza, -falva, -laka, -telke stb. összetételekben a legnagyobb ritkaság. — Végül a legkomolyabb érv az e magyarázat ellen, hogy Fél személynévet a régiségből egyáltalán nem ismerünk. A görög-latin Philippus-ból rövidült Fil becéző alakkal és a gyanúba vett magyar származékaival /amelyek azonban ugyanolyan joggal és legalább olyan valószínűséggel a fil - fül köznevünkéből is magyarázható; vö. PAIS: MNy. XXI, 111—2, TERESTYÉNI: i. m. 6/ meg az a baj, hogy bennük az első szótagbeli magánhangzó mindig felső nyelvvállású, a Félégyházák adataiban viszont soha /azaz nincs Filegyház, Fülegyház ada-

tunk/. Pl. 1138/329: File - szolga Geu birtokon /MNy. XXXII, 132/, File - csősz Simur birtokon /uo. 133/, Filed - szolga Tamach birtokon /uo./, 1181: Fila - két szabados neve Udvardon /Gy. I, 397/, 1211: File - jobbágy /PRT. X, 514/, Fileh - szőlőműves /uo. 513/, 1237/244/356: Miskolc nembeli Fila prépost /Gy. I, 782/, ugyanő 1256-ban: File /uo. 764/; stb.

A harmadik nézet a félegyház szót egykori magyar közsónak tartva a zt vallja, hogy ez az templomnak az egyházi szervezetben betöltött szerepére, helyére vonatkozott, s 'filia', azaz nem teljes jogú templom volt a jelentése /vö. ÉrtSz./, szemben a derékegyház-zal, amely pappal rendelkező s minden szentséget kiszolgáltató templom volt. Ezt fogalmazta meg már a szabolcsi millenniumi monográfia szerzője /BOROVSKY, Szabolcs vm. 330/, majd pedig JAKÓ Zsigmond előbb Nagydorogfélegyház névcikkében /JAKÓ 242/: "Nevét onnan kaphatta, hogy egyházilag valamely szomszéd község filiája volt", majd pedig a Körösöddel szomszédos Fél-egyházáról /uo./: "Körösödnek lehetett a leányegyháza és nevét is ez a függő viszony magyarázza. Az egyházi összekötő kapocs hozzájárulhatott ahhoz, hogy a két szomszédos falu a XVI. század elején összeolvadjon". E magyarázatot régebben magam is elfogadtam /A baktalórántházi járás földrajzi nevei. Nyiregyháza, 1967. 40, 45; majd MEZŐ—NÉMETH 68, de ld. itt a jegyzetben is!/, ma már azonban több körülmény késztet arra, hogy megváltoztassam korábbi véleményemet. Nincs ugyanis semmi bizonyítékunk, hogy a filiákat a középkorban félegyház-nak hívták volna, s az sem igazolható, hogy lett volna 'anyaegyház' jelentésű derékegyház köznevünk. Szótáraink ugyan nem tisztázzák, hogy egyházi, -szervezeti szempontból milyen építmény, intézmény felelt meg az egyház szónak, minden arra vall azonban, hogy ez általában a plébániatemplomot jelentette. Ezzel szemben a bizonyos szentségeket ki nem szolgáltató, esetleg pappal nem rendelkező kisebb vidéki építményeket, az előbbi értelemben vett "fél-egyház"-akat kápolná-nak hívták a régiek is. /A középkori magyar egyházszervezetről ld. MÁLYUSZ Elemér, Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Bp. 1971./ Erre vall, hogy a falukettőzések idején, ha a templom jellege segítségével különítették el egymástól az azonos alapnevű helységeket /részeket/, az Egyházas- jelzővel szemben sohasem áll a Fél-egyházas-, hanem csak a Kápolnás-, pl. 1358: Poss. Eghazastarkaan et Kapulnastarkaan — ma Mezőtárkány, Heves m. /Cs. I, 55/; 1466: Eghazaserdewthelek, Kapulnaserdeutelek — ma Erdőtelek, Heves m. /Cs. I,

61/, 1400: Kapus, Eghazas Kapus, 1414: Kapolnaskapus — ma Nagykapos Csehszlovákiában /uo. I, 386/, 1488: Kapolnaskapol és Eghazaskapol — ma Kapoly, Somogy m. /uo. II, 616/.

A negyedik magyarázatot KNIEZ SA Istvánnak köszönhetjük, amelyet azonban a szerző nem fejtett ki részletesebben. Biharfélegyházról írja, hogy nevének eredete: magyar fél-egyház 'fél templom' /MR. I, 192/. És magam is úgy látom, hogy ez a helyes magyarázat, ha a fél szónak félben levő, romos, nem ép jelentését vehetjük. Ezt az álláspontot támogatja — az előző magyarázatokat elutasító okok tanúskodásán kívül — az alábbi két tényező:

Az -egyház alaptagú helyneveink zömében /a templom sajátosságaira közvetlenül utaló nevek kivételével, pl. Fejéregyház, Veresegyház, Kerekegyház, Szentmihályegyháza stb./ a korábbi névhez másodlagosan csatlakozott az utótag, akkor, ha a település a tatárjáráskor vagy a későbbi beharcok idején elpusztult, s a falu emlékét csak a romos egyház hirdette /vö. GYÖRFFY György, A tatárjárás pusztításának nyomai helyneveinkben: Túrki-Eml. 35—8/. E névtípusnak a Kárpát-medencében igen jellegzetes a területi elhelyezkedése; noha elpusztult templomok nyilvánvalóan másutt is voltak, a másodlagos -egyház utótagú nevek mégis csak nagyjából az Alföld területére korlátozódnak, az izoglossza csupán a Fejér és Tolna megyei síkságnál lépi át a Duna vonalát. Nos, az ugyancsak elpusztult templomot jelentő Félegyházak is ezen a területen fordulnak elő.

x x x

A másik bizonyító tényező az, hogy a fél szó e jelentésének szinonímáival is alkottunk helyneveket, s a velük jelölt pontok ugyancsak az előbb meghatározott vonalakon belül helyezkednek el: Csonkaegyház, Likasegyház, Pusztáegyház, Romlottegyház, Töröttegyház, sőt bizonyára ezekhez tartozik az Ördögösegyház és Szörnyűegyház is az elhagyott templomokhoz kapcsolódó hiedelmek vagy valóságos események révén. Hogy ez lehetséges, bizonyítja a következő megállapítás: "A magában maradt templomépület Martonvásáron gonosztevőknek, fosztogatóknak szolgált búvóhelyül" /MAKSAY, Településrend 78; 1550: ecclesia deserta, que habetur in valle Marthon-

wassar, sit locus et refugium malorum paliter et spoliatorum, qui isthic latitent ac multa mala inde et spolia perpetrant: uo. 87. jz./.

A Félegyház helynevek tehát végsősoron közvetlenül egy-egy templomra utalnak, amelyek a XIV-XV. században a háborúk során vagy egyéb csapások következtében elpusztultak, s hosszabb ideig tartó romos állapotuk a helynévadás alapjául szolgálhatott. Ezek a templomok a települések határában magánosan állhattak, nincs ugyanis arra egyetlen egy biztos példánk sem, hogy a megjelenő Félegyház nevek korábbi helységneveket váltottak volna fel. Erre egyedül a bihari Nagydorogfélegyháza esetében gondolhatnánk, de a párhuzamosan és váltakozva feltűnő Dorog, Dorogháza és Félegyház adatok inkább egymástól elkülönült két település /esetleg faluhely/ egyidejű meglétére mutatnak.

Végül még két kérdésre kell megadnunk a választ. Mi a magyarázata annak, hogy a XVI. századtól e csoportba vonható helynevek nem keletkeztek, holott a templomok romosodása továbbra is tartó folyamat volt? És a másik kérdés: hogyan került a ma is élő Félegyháza nevek végére a birtokos személyrag? — Az elsöre a magyarázat a szókincs fejlődésében rejlik. A XVI. századtól — amint erről írásos emlékeink és dűlőneveink egyöntetűen vallanak — az egyház szó 'templom' jelentése elhomályosult /az elhalványulás folyamatában közbeeső állomásként hasonló mondanivalóval a tautologikus Szentegyháza helynevek keletkeztek/, s az épület jelölésére a templom szó terjedt el. A birtokos személyrag keletkezését pedig az igen nagy számban élt -háza utótagú helynevünk analógiás hatásának kell tulajdonítanunk.

MEZŐ ANDRÁS

HELYNEVEK VÁNDORLÁSA A XV. SZÁZADBAN

A XV. század második harmadában a törökök elől tömegesen menekültek a déli országrész lakószai észak felé. 1440-ben az Al-Duna mellett fekvő Keve /később Kovin/ város délszláv lakói kényszerültek otthagyni házaikat, földjeiket I. Ulászló király 1440. október 10-én kelt oklevele szerint: "...Fideles nostri Rasciani, alias in Oppido nostro Keve ac villis Bálványos et Skronovecz vocatis, ad idem spectantibus commorantes, a saevis Turcis, qui proh dolor! peccatis exigentibus grassata Partes nostras Inferiores crudeli Tyrannide vastarunt saepius post se se adeo suscepunt..." /MAGDICS István, Diplomatarium Ráczeviense. Ráczevevi Okmánytár. Székesfehérvár, 1888. 23. — A továbbiakban: MAGDICS/. Ennek az oklevélben szereplő három helynévnek az életét érdemes megfigyelni. Keve nevéről részletesen szólok majd a nyomdai előkészítés alatt álló, a Csepel-sziget helyneveit tartalmazó munkámban, így most csak az utóbbi kettő előfordulásait követem nyomon.

Bálványos és Szkronovec vagy Szkorenovác földjeit 1412-ben kapta meg Keve városa Zsigmond királytól: "...Cum nos pro Commodiosiori incremento et opulentiori usu fidelium Nostrorum Civium et Inhabitorum Civitatis Nostrae Keve vocatae, eisdem Civibus et Inhabitoribus ac Populis universis praeattactae Civitatis Nostrae Keve, quasdam Terras seu Praedia habitatoribus destitutas Bálványos et Skronovetz appellatas, in Contigua Vicinitate Territorii dictae Civitatis adjacentes, cum omnibus earum utilitatibus et pertinentiis, ad eandem Civitatem nostram Keve, mediantibus aliis Literis Nostris exinde Confectis, in perpetuum duximus annectendas et applicandas, velimusque dictos Cives et populos ejusdem Civitatis per Nostrum et Vestrum homines in Dominium earundem legitime facere introduci..." /i.m. 2—3/. Ezek után többször is megerősíti a király ezt az adományt, s együtt szerepel a három helynév igen sok oklevélben. 1428: "...Praeterea quasdam Villas nostras Regales Bálványos et Zkronova vocatas in contigua vicinitate Territorii praedictae Civitatis nostrae Keve appe-

latae adjacentes..." /i.m. 6/. 1435: "...Universos Cives, Hospites, Incolasque et Inhabitatores Civitatis nostrae Kevi vocatae, ac villarum Bálványos et Skronovecz appellatorum..." /i.m. 12/. 1438: "...fidelis noster Providus Petrus, Judex Civitatis nostrae Köviensis, sua atque caeterorum Civium, Hospitum, Populorum et Incolarum, tam in ipsa Civitate nostra, quam et villis Skronovecz et Bálványos vocatis..." /i.m. 20/.

A menekülőknék 1440-ben a király /I. Ulászló/ a saját tulajdonában levő Csepel-szigeten, az akkor már elhagyott Szentábrahámegyházán vagy Ábrahámtelekén jelölt ki lakhelyet: "...in Insula Nostra Csepel, in quodam deserto loco, prope et Circumcirca quamdam Ecclesiam in honorem Sancti Abrahami Patriarchae fundatam, ubi scilicet et antiquitus Villa fuisse dicitur, descendere, constructisque et aedificatis sibi Domibus et Habitaculis, ibidem sub illis Libertatibus, et praerogativis, quibus in dicto Oppido Kevi, et Villis ad idem Spectantibus usi fuerunt, morari, terrasque et Prata ac Aquas et alias Utilitates, intra metas ejusdem desertae Villae habitas..." /i.m. 23./.

Közismert tény, hogy újonnan alapított városuknak a régi Keve nevet adták a letelepülők. Nagyon érdekesen írja le ezt SKARICZA Máté 1581-ben készített verses krónikájában:

"...Eleitűl fogva egy Jámbortul
Neveztettem az szent Ábrahámtul,
Ábrahám̄ Megygyes egy házátul
És Kórnyűilem való sok szép fáktúl.
Kovin végre az után Kis Kevi,
Lett nevem az Ráczoktul Ráczkevi...
...Kovin vala Szendörö megyében,
Bálványos Zkronovez ellenében,
Honnan valók első kijövéiben
Város nevét hozának közinkben
Mert ez falu Ábrahám teleke,
Várossá lőn Kis-Kevi neve,
Azután lőn Rácz-Kevi eő hire,
Kit sok egyéb nép is öregbite..."

Ezt a terjedelmes városkrónikát — amelynek tekintélyes része a magyarok történetével foglalkozik — MAGDICS is kiadta /i.m. 83—93/ valamilyen

másolat alapján, de több kisebb részletben eltérő, pontosabbnak tűnő másolatából idéztem a Pest megyei Levéltár /továbbiakban: PmLt./ ráckevei iratai között levő V. jelű kéziratos jegyzőkönyvből.

Az már kevésbé közismert, hogy a város nevé^{n kívül} az Al-Duna melékén adományozott két községnek a nevét is magukkal hozták, s itt két pusztát neveztek el vele. A letelepítést követő, régi jogokat megerősítő oklevelek is megemlítik Bálványos és Szkronovec nevét, de ezek MAGDICS szerint /i.m. X./ még a Titel környéki helyekre vonatkoznak. 1453. június 2.: "...nec non perpetuali donatione seu Collatione Villarum Bálványos et Zkronovetz vocatarum..." /MAGDICS: i.m. 26/. "...praescriptarum villarum Bálványos et Zkorenova..." /i.m. 27/. 1453. június 4.: "...quam Villis Szkronovetz et Bálványos vocatis..." /i.m. 30/. 1455: "...Fideles nostri Universi Cives, Hospites, Populique et Inhabitatores Civitatis nostrae Köviniensis ac Villarum Ballvanitz et Zkronivetz vocatarum eidem annexarum..." /i.m. 34/. Minden bizonnyal még az alábbiakban idézett oklevélrészletek is a régi helyekre vonatkoznak. 1501: "...tunc[!] in Oppido nostro Kevi ac Villis Bálványos et Szkronovetz vocatis..." /i.m. 60/. 1646: "...quasdam Villas Regales: Bálványos et Zkorenovetz vocatas, in contigua Vicinitate praedictae Civitatis Keve adjacentes..." /i.m. 74./.

A következőkben felsorolt előfordulások azonban már minden kétséget kizáróan a Soroksári-Duna bal partján fekvő Kapufa és Izra nevű régi pusztákra alkalmazzák a Bálványos és Szkorenovác neveket. Általában a helybeliek /tanácsi jegyzőkönyvekben, krónikájukban, folyamodványaikban/ csak ezeket használják, míg a megyei hivatalok pusztaszeírásaikban a régi Kapufa és Izra, Ráckevével való levelezésükben pedig mindkét pár nevet együtt, párhuzamosan jegyzik föl. 1657: "...Kőrös varosnak fő Birajával az Kapu falui földnek latogatasara..." /PmLt. IV. 31-e/1/; 1657: "Praedio Kapu fa" /uo./; 1657: "... [a tamú] Balvanjos nevő pusztankat Kapu fanak és nem Balvanjosnak... gondollya..." /uo./. 1676: "...Civitatis praedia Kapufalva nimirum sive Bálványos, et Izra sive Zkorenovetz alio nomine sic dicta..." /MAGDICS: i.m. 79/. 1680: "Praedium Balvanjos seu Izre et Zkorenovacz aut Kapufalva vocatorum" /PmLt. IV. 1-a/5-36/. 1695: "Praedia Kapufalva..." /PmLt. IV. 31-e/41-9/. 1695: "...Kapufá..." /uo./; 1695: "...praediorum Hűgye, Kapufalva, et Izra..." /uo./; 1695: "...Praedia Dominalia Kapufa et Izra Seu Bálványos..." /uo./; 1695: "...Kapufalva Seu Izra et Bálványos..." /uo./; 1695: "...inter Kapufalva et Izra, seu Bálványos, vel alio nomine Zkronovecz dictorum

Praediorum... " /uo./; 1695: "[egy dömsödi tanú vallomásából]:...Bálványos és Kapufalva mind edgy név vólna..." /uo./ . 1702: "...Iszra...Kapuf... " /PmLt. CP. II. 36/. 1721: "...Ráczkeve városának örökös praediumait úgy mint Izrát és Kapufát..." /MAGDICS: i.m. 108/. 1724: "...kezdetre építtetni fundamentomból a Bálványosi vendégfogadó házat város számára..." /i.m. 113/. 1725: "...a Bálványos korcsma..." /i.m. 114/. 1725: "...épült és készült a tulsó bálványosi fogadó Ház is." /i.m. 115/. 1729: "Oppidani Ráczkevienses sua praedia Kapufa et Izra, seu Bálványos et Skronovecz item Hödgye..." /PmLt. IV. 165-a/52/. 1737: "Placuit Sigismundo Rascianorum huius coloniae incrementum. Itaque, anno MCCCCXXVIII. villis regalibus, Bálványos, alias Kapufa, et Zkorenovecz, seu Izra, quoa ipsi excoluerant, eosdem donat, et ab omni censu, atque lucro, fisco olim regio exhiberi solito, immunes reddit, liberatque." /BÉL Mátyás, Notitia Hungariae novae geographico historica. I—V. Bécs, 1735—1742. III, 522./ 1760: "Kapufai, és Sz:lványi határok..." /PmLt. IV. 31-e/41-9/. 1760: "Interjacentium Kapufalva, et Izra..." /uo./ . 1764: "...ugyan ez a bíró építette Bálványoson a Sárból levő nagy Istállót is..." /MAGDICS: i.m. 120/. 1774: "...ezen esztendőben indított a Tettes Vattay familia Perregh és Bálványosi határok iránt ellenünk pert a miatt, hogy die 16-a Aprilis anni currentis Perregi helység és Bálványosi pusztán..." /i.m. 124/. 1774: "...emberemlékezéstől fogvást mindenkor Rácz-Keve városa birta volna azon Controverziás plágát, mint városhoz tartozandó Bálványosi pusztának részét." /i.m. 126/. 1777: "Bálványosi ház teteje egészen reperáltatott." /i.m. 129/. 1780: "...a város örökös Praediumaiban is, ugmint Bálványos és Skronoveczben, másként Izra és Kapufában, nem különben Szúnyogi mint zálogban birt és Hügyei vett Pusztáinkon statuáltattak." /i.m. 131/. 1780: "...az Árendátor Szaplóczaj Ur ... Hügyei örökös földeinket via facti erőszakossan, a Bálványosi kortsmával együtt ... el akarván foglalni..." /i.m. 132/. 1780/1864: "...Praedia item Kapufa, alias Bálványos, Izra, alias Skronovecz, Hügyi, Szunyok, seu Szunyogh..." /i.m. 197/. 1780/1864: "...Praedium Kapufa, alias vulgo Bálványos dictum..." /i.m. 208/. 1780/1864: "...Hügye, et Iszra seu Kronovicz, ac Bálványos seu Kapufa..." /i.m. 209/. 1781: "...vészedelmes volna az hallgatás Bálványos és Hügye eránt..." /i.m. 132/. 1781: "...nevezetesen Bálványosi kortsmában a város reponáltatott." /I.m. 133./ 1784: "Ekkor építtetett a Bálványosi háznál egy Istálló és egy fából való kut." /I.m. 136/. 1785: "A Bálványosi házat is ez a bíró padoltatta ki..." /i.m. 139/. 1786: "...hogy jövendőben ismét

Hugyéba és Bálványosba az Uraság bele ne kössön s jussait hozzá ne tartsa..." /i.m. 139—40/. 1788: "...örökös birtokunkban levő Bálványosi, Skronovecki és Hugyéi Pusztákban..." /i.m. 144/. 1789: "...Bálványos és Hugyéi Pusztánk..." /i.m. 146/. 1790: "...az magunk örökös Bálványosi és Hugyéi Jussunkban..." /i.m. 150/. 1792/1798: "...városnak a' Bálványosi és Skronovecki puszták..." /PmLt. IV. 165-a/52/. 1797: "...a város is mint Bálványosi és Skronovetzi pusztáknak és Hugyénak örökös birtokossa..." /MAGDICS: i.m. 155/. 1799: "Bálványos pusztá " /VÁLYI András, Magyarországnak leírása. I—III. Buda, 1796—1799. III, 163/. 1799: "...a város Bálványosi örökös pusztája, valamint Hugyei birtoka is..." /MAGDICS: i.m. 156/. XIX. sz. eleje: "...a' Ráczkevi Község mind a' Bálványosi, Skronovetzi, és Királyréti birtokát..." /PmLt. IV. 165-a/52/. XIX. sz. eleje: "...a' Bálványos, Skronovetz, Királyrét, Hügyei, és Szúnyogi Puszták..." /uo./ XIX. sz. eleje: "...ebben a levélben a' Bálványosi, Skronovetzi, Hügyei és Szúnyogi pusztákról még csak említés sints." /uo./ XIX. sz. eleje: "...Bálványos, sive Kapufa... Izra sive Skronovetz..." /uo./ 1805: "Ekkor készült Bálványosi szállásoknál...a töltés..." /MAGDICS: i.m. 160/. 1806: "...a Bálványosi körtefákat a szélvész kiszaggatta..." /uo./ 1813: "Bálványosi Kortsma napkeleti teteje..." /i.m. 167/. 1827: "...Martius rettenetes pusztító szelekkel, temérdek kárt tett épületekben élő fákbán, nevezetesen Bálványoson..." /i.m. 178/. Mínt ahogyan 1780-ban, 1828-ban a császári—királyi uradalom ismét rátette kezét Ráckeve saját tulajdonában levő pusztáira, s amikor az ezekre vonatkozó kiváltságleveleiket bemutatták a ráckeviek, az uradalmi ügyész ezt válaszolta az esetet tárgyaló úriszéknek: "... ez az irat a' Bálványos és Skronovetz nevezetű hajdani pusztákról szólhat, melyeket Alsó Magyar Ország határ szélén, akkori Keve vármegyében helyeztetett /omladékaiban a' Német Banalis határ szélén Pantsova vidékén hajdani Kovin nevezete alatt még most is fenálló/ Keve másként Kovin várossának Rátz kereskedőkből álló akkori lakosi kaptak a királytól, s a mostani ráckevi lakosok az itteni pusztákat ...kények szerint Bálványosnak és Skronovetznek nevezének...a' Bálványos és Skronovetz nevezetű hajdani Pusztákról..." /PmLt. IV. 165-a/52/. 1843: "A Hugyéi és Bálványosi puszták..." /uo./ 1854: "...a' Bálványosi és Hugyei pusztá...a' hely színére az az Ráczkeve városa magán birtokát képező Bálványosi és Hugyei pusztára ki men- vén..." /uo./ 1864: "A Kis Dunaágon túl a' város ugynevezett Hugyai és Bálványosi pusztája, melly tesz 2000 holdat, nevezetik Izra vagy kapufa

pusztának is Sigmond és Mátyás Király kiváltság leveleiben." /Pesty Frigyes-féle kéziratok helynévgyűjtés. OSzK. Kézirattár. Fol./ Hung. III/4/ 33./ 1896: "Bálványos lakott hely " /Canonica Visitationis/. 1933: "Bálványoshugyé" /Helységnévtár. Bp., 1933./. A mai népnyelv a vizsgált nevek közül már csak Bálványos-t ismeri, Kapufa, Izra és Szkronovec feledésbe merült.

A felsorolt adatok önmagukért beszélnek, de foglaljuk össze röviden a névélettani tanulságokat! Egy áttelepülő népcsoport három helynevet magával hoz, amelyek közül régi városuk neve új településük nevévé válva meggyökeresedik. A másik két név már az eredeti helyen is elhagyott faluk neve lehetett, itt is lakatlan pusztaság, legelő nevévé vált. Eleinte csak a helybeli lakosság használta, de később a hivatalos iratok is kénytelenek megemlíteni, rendszerint a régi nevekkkel együtt. A XVIII. század végére a régi nevek teljesen kiszorulnak a használatból, csak régi okmányokra való hivatkozásokban fordulnak elő, de néha ott is tévesen. BÉL Mátyás például már tévesen azonosította őket. A hivatalos iratok is csak az új, illetőleg áthozott neveket említik már a XIX. századtól kezdődően. A múlt században a népi nyelvhasználatból is kikopik a Szkronovec név. Az élő adatokra épülő Pesty-féle helynévgyűjtés sem említi, s tévesen Hugyéra vonatkoztatja a régi Izra nevet, amelyet egyébként Kapufa nevével együtt csak régi oklevelekből ismer. A XX. századra kizárólag Bálványos neve maradt meg, de a legújabb helységnévtárak adatai szerint az sem lakott hely, tehát mint népi név él még egy ideig, hogy esetleg végleg feledésbe merüljön.

Tanulásként még megállapíthatjuk, hogy nagyszerű jelenkori helynévgyűjtésünk mellett az oklevelekből, levéltárakból való helynévgyűjtést sem mellőzhetjük, ha névélettani vizsgálatokat végzünk, a helynevek életét kutatjuk.

HAJDÚ MIHÁLY

A FÖLDRAJZI NEVEK INGADOZÁSA

A földrajzi nevek keletkezésében számos tényező játszhat szerepet. A különböző névadó sajátságok akár ugyanarra az objektumra is egymástól jelentésánál eltérő neveket motiválhatnak /ekkor beszélünk többszörös névadásról; vö. HITK. 18. sz., 22—3/, az ugyanazon névadó vonás pedig különféle nyelvekben egymásnak jelentésükben megfelelő névpárokat hozhat létre /ekkor van szó párhuzamos névadásról; vö. uo. 17—22/. A kettő között — a földrajzi nevek keletkezésének lélektani helyzetét tekintve — mintegy átmenetet képez az az eset, amikor ugyanaz a névadó vonás az eltérő szemlélet következtében ugyanazon nyelven belül hoz létre különböző neveket. Mivel ezek összetartozása a névalkotó és névhasználó közösség számára nyilvánvaló, használatuk is jórészt fakultatív, célszerű e jelenséget ingadozó névadásnak, az összetartozó neveket pedig ingadozó névalakoknak hívni. Az ingadozás számos tényezőben megnyilvánulhat: a nyelvtani szerkezet eltérő voltában, a differenciálásban és ennek elmaradásában, a szinoním elemek felhasználásában stb. Anyagomban az ingadozásoknak a következő típusai figyelhetők meg:

1. A birtokviszony jelöltségének eltérő megformálása: Pëpik körösztyik ~ Pëpi körösztye /Kó./ . A második névforma a köznyelviesedés következtében jött létre. /A keresztet egy Pepi nevű ember állíttatta/.

2. Jelölt és jelöletlen birtokos szerkezet. Az ingadozó névpárokban valóságos és nem valóságos birtokviszonyt kifejezők egyaránt előfordulnak, illetőleg egy-két esetben a jelölt birtokos szerkezettel minőségjelzős szerkezet áll szemben: Ginya-köz ~ Ginya köze /Hf./, Pap-rét ~ Pap réttye, Tóggyi-rét ~ Tóggyi réttye /Cs./, Zispán-föd ~ Zispán főggye /Zs./, Lëndva-visz ~ Lëndva vize /B./, Mura-mellik ~ Mura mellike /L./, Vörös-kép ~ Vörös képtye /D./, Szelvéni hid ~ Szelvén higgya /Hv./ . Ide sorolható még egy ingadozás, de abban a birtokos jelzői tag csak szinonímiában van a másik név minőségjelzői tagjával: Uradalmi-széláb ~ Zuraság szélábgyo /Gy./ .

3. Az egyes- és többesszám ingadozása: Csak három névpárban tapasztalható, amelyek közül kettő abszolút alapelem formájú: Düllü ~ Düllük /D./, Telek ~ Telekek /Kh./, Váguhidi-föd ~ fődek /L./ .

4. Főnév és névutó ingadozása az utótagban: Csór alla ~ Csór alatt /Vf./, Domb alla ~ Domb alatt /Cs./, Réték alla ~ Réték alatt /Kh./, Két út köze ~ Két út között /Vf./, Kéd bőri-köz ~ Kéd bőri között, Két út-köz ~ Két út között, Visz-köz ~ Visz között /Cs./, Kóti-erdü-mellik ~ Kóti-erdü mellett /K./.

5. Ragtalan és ragos névformák ingadozása: Bükk ~ Bükköbe /Cs./, Kóti-köz ~ Kóti-közbe /K./, Köz ~ Köznek /Hv./.

6. Névutós és ragos név ingadozása: Ritás mellett ~ Ritás-ná /Vf./.

Az utóbbi három /4 - 6./ ingadozástípussal kapcsolatban egy izgalmas kérdés tehető fel, tudniillik az, hogy volt-e az ingadozó tagok keletkezésében időrendi különbség. Válaszolni rá azonban igen nehéz, mivel aligha remélhetjük, hogy valaha is tetten érjük a hasonló nevek keletkezésének pillanatát. A fejlődés pedig tulajdonképpen bármelyik irányban könnyen elképzelhető. A szerkesztettebb formákat mindenesetre még több szál fűzi a közneves szerkezetekhez, ezzel szemben a többinek magasabb fokú a tulajdonnévi zártsága.

7. Képzős és képzőtlen megkülönböztető elem ingadozása: Rét út ~ Réti út /R./.

8. Az alapnév és értelmezővel megtoldott változata. E csoportba viszonylag sok ingadozás tartozik. Az értelmezős változat pontosabban fejezi ki a tájrész módját, esetleg utal a térszínformára, magába foglalja az objektum jellegét kifejező közszót stb. Az ingadozó párok egymáshoz való szerkezeti viszonya alapján a következő altípusok különülnek el: a/ \emptyset ~ ér-ua.† értelmezős ingadozás: Folat ~ Folat-part /Hf./, Harang ~ Harangláb /Kh./, ~ Harangtorony /hármás ingadozás/ /Hv./, Határ ~ Határátjáró /Hf./, Major ~ Major-kert /Hv./, Sűrű ~ Sűrű-ritás /R./, Szent János ~ Szent János szobra /D./, Telek ~ Telek-fődek /La./.

— b/ -i képzős hiányos szintagma ~ értelmezős változat ingadozása: Kis-tó-parti ~ Kis-tó-parti-főd /Kó./, Majori ~ Majori-tábla /Gy./, Odaáti ~ Odaáti-főd /Zs./, Réteki ~ Réteki-tábla /D./.

— c/ Alapnév és -i képzős változatának értelmezővel megtoldott formája: Ágyás ~ Ágyási-főd /L./, Csikulegelü ~ Csikulegelüji-tábla /Ph./, Döktemetü ~ Döktemetüji-tábla /Ph./, Halaza ~ Halazai-árok ~ Halazai-sánc /hármás ingadozás/ /La./, Hosszi-főd ~ Hosszi-fődi-tábla /Ph./, Kalapinsa ~ Kalapincsai-tábla /Gy./, Körösztut ~ Keresztuti-mezzü /Hf./, Pusztakép ~ Pusztaképi-tábla /Ph./, Két-erdü-köze ~ Két-erdü-közi ut /Zs./, Nagy-ától ~ Nagy-átoli-tábla /Ph./, Pacsala házo ~ Pacsala-házirét /Hf./, Sipos ut ~ Sipos uti-tábla /Ph./, Tófenek ~ Tófeneki tábla /Gy./, Tó-part ~ Tó-parti-tábla /Ph./, Vágás ~ Vágási-rét /D./, Vonyu ~ Vonyuji

rét /D./. — d/ Többesszámú alapnév, vegyesszámú forma értelmezővel: Kastélok ~ Kastél-domb /Kh./. — Az értelmezős ingadozás Petesházán fordul elő leggyakrabban /7 esetben/, s valamennyiben a -táblo szerepel értelmezőként. E jelenségnek bizonyára az a magyarázata, hogy a falu határa a többiéhez viszonyítva kevésbé tagolt, a térszíni formák kevésbé változatosak, így a határ művelési módja is monotonabb. Vagyis a természetes tagoltságot itt a mesterséges, a táblákra való tagolás helyettesítheti. A 31 értelmezős névváltozatban különben is a -tábla gyakorisága a legnagyobb /11 név = 35,5 %/, ezt követi a -föld /4 név = 12,9 %/, a -rét /3 név = 9,7 %/, két névben szerepel a -láb /6,45 %/, az összes többi értelmező mindössze egy-egy esetben fordul elő /árok, átjárú, domb, kert, mezzü, part, ritás, sánc, szobra, torony, ut/.

9. Megkülönböztető elemmel való bővülés. A megkülönböztető elem szűkíti az alapnév hordozta tulajdonnévi jelentést, egy másik objektumhoz viszonyítja az objektumot, esetleg a tájrész valamely lényeges egyéb sajátosságára utal: Börü ~ Fővégi börü /D./, Erdü ~ Háromalmi-erdü /L./, Harang ~ Faharang /Gh./, Hegy alla ~ Fősü-hegy alla /D./, Legelü ~ Háromalmi-legelü /L./, Malom ut ~ Gyalogmalom ut /Vf./, Meccis ut ~ Na-rétimccis ut /Gy./, Mura ~ Vény-Mura /Kó./, Posta ut ~ Lendvaji posta ut /Gh./, Posta ut ~ Szerdaheli posta ut /L./, Rakatla ~ Na-Rakatla /La./, Rét-föld ~ Lapáci-Rét-föld /B./, Ritás ~ Nagy-Ritás /Ph./, Tóka ~ Bodon-tóka /Hf./, Vár ~ Lendvaji vár /L./, Zsibek ~ Fősü-hégyi-Zsibek /D./.

10. Az ingadozó névváltozatok alapelemei egymás szinonímái: Cigánkert ~ Cigán-telep /D./, Csiku-legelü ~ Csiku-rét /P./, Döktemetü ~ Dök-tér /Kó./, Döktemetüji-fődek ~ Döktemetüji-táblo /L./, Faképi-föld ~ Faképi-mezzü /Zs./, Hajuzs-birtok ~ Hajuzs-föld /L./, Hosszi-berék ~ Hosszi-föld /La./, Keböle-folu ~ Keböle-patak /Hv./, Kövecs-bánya ~ Kövecsös-gödrök ~ Kövecsös-likak /D./, Lëndva-patak ~ Lëndva-viz ~ Lëndva vize /Gy./, Lëndva-patak ~ Lëndva-viz /Hf./, Mékaji-csárdána ~ Mékaji-kocsmána /Kó./, Rigányóci-föld ~ Rigányóci-táblo /Zs./, Szomi-kép ~ Szomi-kérszt /Zs./, Tasi-kert ~ Tasi-telek /Gy./, Urasági-föld ~ Urasági-táblo /Zs./.

11. A megkülönböztető elemek egymás szinonímái: Átali-föld ~ Áti-föld /La./, Hosszi-Bozzás ~ Nagy-Bozzás /R./, Kis ucca ~ Rövid ucca /D./, Kolonijai ut ~ Majjori ut /Ph./, Uradalmi-föld ~ Urasági-föld ~ -táblo /Zs./.

12. Mind a megkülönböztető, mind az alapelemek egymás szinonímái: Étyház vég ~ Templom ucca /D./.

13. Közbevetett differenciáló elem: Fövégi ut ~ Fövégi posta ut /D./,
Nagy ut ~ Nagy-mezzeji ut /La./, Vida-tóka ~ Vida-házi-tó /Zs./.

14. Alapnév és hátravetett helyzetviszonyító elem ingadozása: Pus-
 ta ~ P. szta-mellik /La./.

Az ingadozás összesen 96 földrajzi objektum elnevezéseit érinti. Ezek zömükben kettős szembenállások /92 oppozíció = 95,83 %/, mindössze négy esetben tapasztalunk hármas ingadozást /4,16 %/.

Felvetődhet a kérdés, hogy az azonos névadó és eltérő szemlélet motíválta névpárok mennyisége milyen tényezők függvénye. Gondolhatnánk mindenekelőtt időbeli tényezőkre, hiszen köztudomású, hogy a nevek keletkezése idejének kezdeti, alkalmi és nyelvi tekintetben is eltérő /azaz ingadozó/ helymeghatározásaiból hosszú idő alatt kövesedik ki a tulajdonnév. Eszerint az ingadozást a névvéválás folyamatának első felére, szakaszára tarthatnánk jellemzőnek. Mégis úgy látszik, hogy gyűjtőterületem településeinek csupán a történelmi múltja és az ingadozó névpárok mennyisége között nincs értékelhető összefüggés. A helységek többsége megvolt már a XVIII. század vége előtt, másokat pedig csak ettől kezdve adathozhatunk, az ingadozás gyakorisága azonban a következő táblázat tanúsága szerint nem jellemző egyik csoportra sem, csupán annyi figyelhető meg, hogy az ingadozó névpárok eloszlása az újabb keletkezésű helységekben egyenletesebb:

A XVIII. sz. -nál régebből adatolt helységek			A XVIII. sz. -tól adatolt helységek		
A helység neve	Az ingadozó névpárok		A helység neve	Az ingadozó névpárok	
	száma	%		száma	%
Dobronak	14	14,58	Zsitkóc	8	8,33
Lendva	9	9,37	Gyertyános	7	7,29
Petesháza	9	9,37	Lakos	7	7,29
Csente	7	7,29	Hídvég	5	5,2
Hosszúfalu	7	7,29	Kót	5	5,2
Völgyifalu	4	4,16	Kámaháza	4	4,16
Radamos	3	3,12	Bánuta	2	2,08
Göntérháza	2	2,08			
Kapca	2	2,08			
Pince	1	1,04			
Egy helységre eső átlag	6,03			5,65	

Szorosabb összefüggés figyelhető meg a földrajzi tényezőkben. Az nyilvánvaló, hogy a nagyobb határú helységekből több ingadozó névpár fordulhat elő, mint a kisebbekben. Szembetűnő kivétel Pince az 1775 hektáros határ egyetlen ingadozó névpárjával, a másik irányban pedig Kót, ahol 23,6 hektárra, valamint Kámaháza, ahol 44,75 hektárra jut egy-egy ingadozás. E számok akkor mondanak sokat, ha figyelembe vesszük, hogy az egész terület átlagát tekintve 147,48 hektárra jut egy ingadozó névpár:

A helység neve	Területe, <u>ha</u>	Egy ingadozásra jutó terület, <u>ha</u>	A helység neve	Területe, <u>ha</u>	Egy ingadozásra jutó terület, <u>ha</u>
Pince	1775	1775	Petesháza	1153	128,11
Radamos	1192	397,33	Lakos	758	108,29
Kapca	599	299,5	Csente	735	105
Hosszúfalu	1453	207,57	Gyertyános	610	87,14
Bánuta	399	199,5	Hídvég	397	79,4
Völgyifalu	668	167	Zsitkóc	508	63,5
Göntérháza	330	165	Kámaháza	179	44,75
Lendva	1376	152,89	Két	118	23,6
Dobronak	1908	136,29			

A két táblázat lehetőséget ad arra, hogy összevessük, egyeztessük a történeti és földrajzi szempontot. Ha a két adatsort egymásra vetítjük, előbukkan a törvényszerűség, s igazolást nyer a nevek keletkezésének mechanizmusáról szóló, előbb megfogalmazott hipotézis. Az ingadozás gyakorisága ugyanis jóval kisebb a hosszú történelmi múlttal rendelkező helységekből, mint újabb településeinkben. /A gyakoriság fordítottan arányos az egy névre jutó terület nagyságával/. Említettük, hogy az egész gyűjtőterületen egy ingadozásra 147,48 hektár jut, ez a szám a nagy múlttal rendelkező helységek esetében 192,9 hektár, a fiatalabbakéban pedig csak 78,13 hektár. Azaz a fiatal helységekből 2,5-szer olyan gyakori az ingadozás, mint a régi településeken, vagyis a fiatal települések névrendszere még képlékenyebb, kevésbé megállapodott.

Második táblázatunkon a nagy múltú helységek csoportjába beékelődött két újabb település, Bánuta és Lakos /Alsó- és Felsőlakos/ is. E két kivétel azonban alig gyengítheti a törvényszerűség érvényét, hiszen azt is be kell látnunk, hogy az ingadozás keletkezésében és létében az időbeli és térbeli tényezőkön /és ezek kölcsönhatásán/ kívül számos egyéb sajátságának is befolyásoló szerepe van. Így mindenekelőtt a közösség és az objektum kapcsolata jellegének /pl. a dobronaki Börü csak a falu egyes részein Fővégi börü, hiszen akik a közelében laknak, azok számára elegendő a megkülönböztető elem nélküli forma is/, de még az életkorok szerint eltérő nyelvhasználatnak is befolyásoló szerepe van /ez látszik pl. a kép és kérészt ingadozásában: az első szinte kizárólag csak az idősebbek nyelvében fordul elő, a kérészt pedig a fiatalabbakéban/.

Az ingadozó névpárok mennyisége a teljes névanyaghoz képest nem túlságosan jelentős ugyan, azonban létük, elterjedtségük, típusaik gazdagsága és nemkülönbén névtani mondanivalóik sokrétősége megkívánja a velük való külön foglalkozást. Úgy látom, hogy az ingadozó névadás és névhasználat a párhuzamos és többszörös névadás mellett Lendva és vidéke földrajzinev-rendszerének legmarkánsabb sajátossága.

A helységnevek rövidítései:

B. = Bánuta ~ Banuta	Cs. = Csente ~ Čentiba
D. = Dobronak ~ Dobrovnik	La. = Alsó- és Felsőlakos ~ Dolnji
Gh. = Göntérháza ~ Genterovci	Lakoš, Gornji Lakoš
Gy. = Gyertyános ~ Gaberje	L. = Lendva ~ Lendava
Hv. = Hídvég ~ Mostje	Ph. = Petesháza ~ Petišovci
Hf. = Hosszufalu ~ Dolga vas	P. = Pince ~ Pince
Kh. = Kámaháza ~ Kamovci	R. = Radamos ~ Radmožanci
K. = Kapca ~ Kapca	Vf. = Völgyifalu ~ Dolina pri Lendavi
Kó. = Kót ~ Kot	Zs. = Zsitkóc ~ Žitkovci

Ez a dolgozat a jugoszláviai Lendva környékének földrajzi nevei alapján MEZŐ András irányításával készült.

KASZÁS JÓZSEF

BONYHÁD NEVÉNEK TÖRTÉNETI ELŐFORDULÁSAI

Bonyhádot elsőnek egy 1309-es oklevél említi Bohman és Bohmány alakban. Bonyhád ekkor már possessio, azaz földesúr kezén levő feudális falu. Létezett-e korábban is? Egy biztos: az első okleveles említés semmiképpen sem azonos egy település keletkezésével. S még ha a névadás időpontja is pontosan behatárolható, önmagában ez sem bizonyítja, hogy a falu vele egykorú. Más elnevezéssel korábban is létezhetett. Arra hiába várunk, hogy valamely krónika vagy oklevél útbaigazít. SZABÓ ISTVÁN a falurendszer létrejöttéről értekezve szkeptikusan jegyzi meg: „...középkori krónikáink gyakran szólnak arról, hogy egy-egy település miként pusztult el, de ritkán mondanak valamit arról, hogy miképpen jött létre...” (A falurendszer kialakulása Magyarországon. Bp., 1971. 55). Itt a szaktudományok sem tudnak mást mondani, mint hogy a kronológia tisztázásánál egyedül a névtudomány segíthet, s ahol erre lehetőség van, ott a régész ásója erősítheti meg ezt. Bonyhádon mindeddig honfoglaláskori vagy államalapítás korabeli lelet nem került elő, ilyen célú ásatás nem is volt. Egyelőre tehát teljesen a névtani kutatásokra vagyunk utalva.

A személynévi eredetű névadás az Árpád-korra jellemző. A kialakuló falvak egy része általában annak a törzsnak, nemzetségnek, nagycsaládnak vagy ezek fejének a nevét viselte, amelyhez tartozott. Valószínűleg Bonyhád is így kapta a nevét. Ez a birtokos utáni elnevezés a változó szálláshelyre vezethető vissza. Ha például Bonyhasátraival, állataival ide s tova vándorolt, csak az ő neve utáni kérdészködéssel lehetett meglelni. „...A személy neve mintegy azonosul a birtok, a település nevével és mint ilyen megszokottá válik, öröklődhet akkor is, amikor nemcsak a szállás helyhez kötött, hanem a tény-

leges birtokost is esetleg már másképp hívják." — írta BÁRCZI GÉZA az ilyen típusú névadásról (A magyar szókincs eredete². Bp., 1958. 158).

Ugyancsak bizonyítéknak vehetjük a vidékünkön levő, fejedelmi szállásokból kialakult, s körülöttük a törzsi és szolgálónépekről elnevezett falvakat is. Tolna megyében és Baranyában sorra megtaláljuk a fejedelmi szállásterületeket. Az egyik Árpád nevű helységünk Pécs mellett volt. Az őt követő Tarhos fejedelem emlékét az előbbi Árpád nevű helységtől mintegy harminc kilométerre levő mai Tarrós község őrzi. Tevel herceg Tolna megyei szállása, Tevel község hasonló távolságra van az előbbitől. Tevel fia Tormás Tormás falu helyén ütötte föl sátrát, míg Fajsz és Taksony a Duna mentén telepedett meg rövidebb—hosszabb időre. (V.ö.: HECKENAST GUSZTÁV, Fejedelmi /királyi/ szolgálónépek a korai Árpád-korban. Bp., 1970. 35—40.) Természetesen ezeken kívül másutt is voltak rólu elnevezett helységek. A nomád családok szétválására jellemző ez a távolabra költözés. Mindezek mellett megtaláljuk a kisebb nemzetségek szállásterületeit majd falvait is. Így például Aparhant a kalandozások korabeli Apor vezérről nyerte nevét. (V.ö.: KRISTÓ GYULA; Megjegyzések az ún. „Pogánylázadások” kora történetéhez. Szeged, 1965. Acta Historica XVIII, 75.)

Az semmiképpen sem zárja ki Bonyhád államalapítás kori létezését, hogy nincsenek róla korabeli okleveles adatok. Az első Tdna megyei helynevek 1055-ből, a Tihanyi Alapítóleveléből valók. (BÁRCZI GÉZA, A tihanyi apátság alapítólevele, mint nyelvi emlék. Bp., 1951.) A pécsváradi apátság alapítólevele többek között egy 1228. évi másolatban maradt fenn. Falufölsorolásának eredetisége ugyan vitatott, de számos Tolna megyei helységnevet ez örökít meg először. (SZENTPÉTERY IMRE, Szent István király pécsváradi és pécsi alapítólevele. Értekezések a történeti tudományok köréből, XXIV, 10. füzet.) A közeli Tevel bizonyíthatóan a honfoglalás kori Tevel nevéből származik, mégis oklevélben először csak 1240-ben tűnik föl. (KRISTÓ: i.m. 44.) Mindez nem jelenti azt, hogy korabeli oklevelek nem rögzítették volna az egyes adományozásokat, kiváltságokat, hanem ezeknek az okleveleknek a megsemmisülésére, monostorok, hiteleshelyek leégésére, háborús veszedelmekre, az eredeti oklevelek kilenc évszázadon át tartó pusztulására vezethető vissza a hiányuk.

Bonyhád mai területén a legkorábbi okleveles hivatkozás 1102-re tehető. A bonyhádi Óhegyen levő iváni apátságot egy 1727. évi kinevezés — okirat vagy hagyomány alapján — 1102. évi alapításúnak mondja. (KAMERER ERNŐ kéziratos jegyzetei. Iván címszó alatt. Tolna megyei Levéltár, Kamerer-hagyaték; RUPP JAKAB, Magyarország helyszínrajzi története, fő tekintettel az egyházi intézetekre...Pest, 1872. 269; SÖRÖS PONGRÁC, Az elenyészett benczés apátságok. Iván. A Pannonhalmi Szent Benedek Rend története. 12/B. Bp., 1912. 328; CSÁNKI DEZSŐ, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. III. Bp., 1897. 431.) Egy még korábbi és még bizonytalanabb adat, 1093-ban László királynak a tihanyi apátság részére tett alapítványa a Sármenti Maros falu keleti szomszédjának Mordfalvát mondja, amely az iváni egyház birtoka volt. (Kamerer-hagyaték; CSIZMADIA ANDOR: A szekszárdi prediálisok és utódaik a feudális korban. =Tanulmányok Tolna megye történetéből. III. Szekszárd, 1972. 6.) A hely jelentőségére vall, hogy az 1334-es pápai tizedösszeírásban két kegyhelye is adózik: Iwan és Iwan-capelle (ORTVAY TIVADAR, Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve. I. Bp., 1891. 255). Az 1400-as években több okirat is említi (SZAKÁLY FERENC: Tolna megye negyven esztendeje a mohácsi csata után. 1526—1566. =Tanulmányok Tolna megye történetéből. II. Szekszárd, 1969. 14). Az 1500-as években a Morgai-család kegyurasága alatt állt, kik a törökellenes harcokban is kitűntek (Kamerer-hagyaték: Morgai-család; CSÁNKI: i.m. 472; SZAKÁLY: i.m. 44). A török defterek szerint a mellette levő Iván falu még egy ideig adózik (KÁLDY-NAGY GYULA, Baranya megye XVI. századi török adóösszeírásai. MNyTK. 103. sz. Bp., 1960. 52). Az 1700-as évek elején javadalmát még adományozták, de a puszta helyen senki sem bír megmaradni (SÖRÖS: i.m. 328—30). Csak egy ásatás tudná eldönteni, hogy Iván monostora a XII. század végétől fennállott-e. Ennek Bonyhád eredetére nézve is volna jelentősége.

A Bonyhádra vonatkozó középkori okleveles említéseket, majd a későbbi összeírásokat az alábbiakban felsoroljuk lelőhelyeikkel együtt, s a névtudomány kutatóira vár további földolgozásuk. A lehető legnagyobb teljességre törekedtünk, de természetesen kimaradhattak lappangó kéziratos adatok, esetleg már megjelentek is.

1309: Poss. Bohman...Poss. Bohmány (CSÁNKI: III, 419); 1333: possessiones Band (BRÜSZTLE JÓZSEF, Recensio universi cleri dioecesis Quinque-Ecclesiensis. II. Pécs, 1874. 306); 1334: possessiones Band tardius Banad (Uo. és ORTVAY: i, 253); 1345: Poss. Bdman...Poss. Bohmány (CSÁNKI: i.h.); 1353: Poss. Bohman...Poss. Bohmány (Uo.); 1378: Poss. Bohman...Poss. Bohmány (Uo.); 1401: Forum comprovinc in Bachnyan...Bachnya (Uo.), villa Bachnyán (KAMERER: Bo-csomó és CSÁNKI: V, 208); 1412: Forum comprovinc in Bachnyan...Bachnya (CSÁNKI: III, 419); 1413: For. compr. in Bahnya (Uo.); 1456: Bohnya parc. poss. (KAMERER: Bo-csomó); 1464: Bohmyan (Uo.); 1490: Bonyhan (Uo); 1494: Bohnyán (Uo.); 1495: Bohnyán (Uo.); 1499: Bohnyán (Uo.); 1500: Poss. Bohnyan (CSÁNKI: III, 419), Bohnyán (Uo. és 472, 473); 1504: Bohnyan (KAMERER: Bo-csomó); 1507: Bonyhán (SÖRÖS: i.m. 329), Bonyhan (CSÁNKI: III, 419); 1510: Bonyhán (SZAKÁLY: i.m. 14); 1516: Bonyhan (KAMERER: Bo-csomó); 1554: Bonyhán (KÁLDY-NAGY: I.m. 57); 1558k: Bonyhani vásár (KAMERER: Bo-csomó); 1559: Bonyha (JAGIKA KÁROLY: Helynevek Bonyhád mezőváros Tolna megyéből. Pesty-féle helynévgyűjtés. 48. kötet. OSZK Kézirattára, Fol. Hung. 1114. 39—40. — a továbbiakban: PESTY); 1560: Bonyhann (KAMERER: Bo-csomó), Bonyha (VELICS ANTAL, Magyarországi török kincstári defterek. II. Bp., 1890. 156); 1561e: Bonyhanan (KAMERER: Bo-csomó); 1561: Bonyhan (Uo.), Bonyhai vásár (SZAKÁLY: I.m. 42); 1562: Bohnya (KAMERER: Bo-csomó); 1563: Bahnyan poss. (Uo. és SZAKÁLY: I.m. 44); 1564: Bahnyan...Bonyhan (KAMERER: Bo-csomó), Bonyha (HORVÁTH J. GYULA — TÍMÁR GYÖRGY: XVI. századi dikális konskripciók Baranya megyéről. /1542, 1551, 1564/ = Baranyai Helytörténetírás. A Baranya megyei Levéltár Évkönyve. 1973. Pécs, 1973. 81. és 91); 1565: Bonyhán (KÁLDY-NAGY: I.m. 57); 1570/71: Bonyhai vásár (VELICS: I.m. 413); 1582: Bonyhán (KÁLDY-NAGY: I.m. 57); 1650k: Bohnian (KAMERER: Bo-csomó); 1660: Bonika (PESTY és BÉKEFI REMIG, A czikádori apátság története. Pécs, 1894. 20—1); 1660/1702: Bonika (KAMERER: Bo-csomó); 1700: Bonia praed. (Uo.); 1702: Bonyha (PESTY), Bonika (Uo. és HOLUB JÓZSEF: Az újjáépítés megindulása Tolna megyében a török kiűzése után. 1686—1703. = Tanulmányok Tolna megye történetéből. V. Szekszárd, 1974. 17. és MEZŐSI KÁROLY: A fegyverjog /jus armorum/ megváltása a töröktől visszafoglalt területeken. Századok. 1942. 185), Bonyhád (Tolna

megyei Levéltár, Megyei adóösszeírások — a továbbiakban:
TmLt, Madó); 1703: Bonyhád (Uo. és CSIZMADIA: I.m. 22. továbbá
FRAKNÓI VILMOS, A szekszárdi apátság története. Bp., 1879.
38); 1715: Bonyhád (Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio
korában. 1700—1721. =Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam
XII. Bp., 1896. 136. — a továbbiakban: Pragm.Sanc.); 1716: Bonnya
(TmLt, Madó); 1720: Bonyhád (Pragm. Sanc.); 1723: Bonyhád (BÉKE-
FI: I.m. 20); 1728: Bonyhád (TmLt, Madó); 1743: Bonyhád (BÉKEFI:
I. m. 20. és PESTY); 1782: Bonyhád mezőváros (PESTY); 1801:
Bonyhád mezőváros (Uo.).

SOLYMÁR IMRE — SOLYMÁRNÉ E. KATALIN

VÁJÁRTANULÓK SZÓLÍTÓNEVEI

Szaktanulmányképző intézetben tanítok, ahol hosszabb ideje figyelem a tanulók névhasználatát. Bizony, igen ritkán szólítják egymást hivatalos nevükön. Különösen így van ez a vájártnulóknál. A magyarázat a következő: a megkérdezettek majdnem 100 %-a állami gondozott. Komlóra többen azonos intézetből, otthonból jöttek. Itt is együtt laknak a kollégiumban, együtt dolgoznak a bányában, együtt vannak az iskolai, KISZ- és egyéb foglalkozásokon. Jól ismerik egymást, így névadásukat a legtöbb esetben indokolni is tudják. Összetartozásukat /szülő, testvér keserves hiányában/ kimondva, kimondhatatlanul, de mindenképpen tudatosság nélkül számomra erős érzelmi telítettséggel jelzik ragadványneveik — mert ismerem őket. Éppen ezért — tapintatból — rendszerembe nem vettem fel a sértő, goromba neveket /"Buzis", "Impotens" stb./.

Az adatokat /név, osztály, ragadványnevek, ezek magyarázatai/ magam jegyeztem fel. Kértem ugyan, hogy írják le, de erre nem vállalkoztak. Kérdéseimre azonban — szóban — szívesen válaszoltak. Egyetlen aggályukat kellett csak eloszlatnom: nem a rendőrségnek kell. /Itt a fentiekre utalok: egy páran többször megszöktek az intézetből/. 102 tanulót kérdeztem meg. Közülük egynek nem adtak társai nevet, a többieknek összesen 241-et. Hét név többször fordult elő, de csak egyszer számítottam. Egy tanulóra 2,3 név jut.

Néhány elméleti megállapítás:

A tulajdonnevek legnagyobb része nyelvtörténetileg közszókból /névszók, igenevek/ alakult. A kapcsolat később elhomályosult, vagy megszűnt. Nem így a szólítóneveknél! Ezeknek kapcsolata a konkrét tulajdonságokkal /külső, belső/, szokásokkal, eseményekkel, származással stb. ma is eleven. A tulajdonneveknek mindig-velejárója a hangulat, de ez is érezhetőbb a szólítóneveknél. Ragadványnevből keletkezett és a megkülönböztetést szolgálta sok családnevünk. A felnőtteknél ezek állandósultak, apáról fiúra szálltak. A tanulók esetében erről még nem beszélhetünk. A közösség fel-

bomlásával /amikor végeznek/ természetesen feledésbe merül majd sok ragadványnev. Véleményem szerint sok mégis élni fog tovább is, hiszen sokan később is egy munkahelyen dolgoznak, szállóban laknak, esetleg együtt katonáskodnak. S így a kezdetben véletlenül, később szándékosan is összekerült emberek közös kincsei — mert közös emlékei, — ezáltal személyiségük részei lesznek e nevek. De ha csak arra jók, hogy összenevessenek, felelevenítsék diákkori élményeiket, akkor is nagyon hasznosak, mert az állami gondozott tanulók érzelmileg sajnos szegényebbek családi körben nevelkedett társaiknál. Fontos tehát a legkisebb összekötő kapocs is számukra!

A ragadványnevek osztályozása

I. Külső tulajdonság és névadás alapja

1. láb: Lólábú, X-láb, Balczó /ti.: lovas, görbe a lába/, Zwikau /Z-alakú láb/,
2. fej: Kugli, Tojás, Lófejű, Papale /románul: nagyfejű/,
3. haj: Kopasz /3x/, Tüske, Lisztes /szőke/, Smigó /tüske/, Kесе, Sejhajú, Gyapjas, Bubi /frizura/,
4. orr: Lágerhefti, Nózi, Ormánybogár, Mikulás /nagy orr/,
5. fül: Tupi-Gyuti /nagy fül/, Tapsi, Kanvalo /cigányul: nagy a füle/,
6. száj: Tarisznya, Kúpcsőrű, Lespedt szájú, Tepsi, Négermaradék /széles ajak/, Mákos /sebes volt a szája/,
7. nyak: Vékony, Nyek-nyek,
8. szakáll: Neandervölgyi, Szőrös képű, Fekete szakáll,
9. szem: Félszemű seriff,
10. arc: Pulykatojás, Szeplős,
11. fog: Törött fogú, Foghíjas, Csontfogú,
12. egyéb: Koksx Béla /fekete bőr/, Púpos,
13. nagy: Debla,
14. magas: Hosszú, Hosszú marhaság, Colos /2x/, Égimeszelő, Pici, Inci,
15. kövér: Tokás, Konyhamalac, Puffancs, "Zsirondista", Dodi, Pufi, Pufajka, Zsíros, Háj-báj, Apály-dagály,
16. sovány: Gebe, Csontos, Csontváz /2x/, Csontrakéta, Csonthuszár.

II. Belső tulajdonság a névadás alapja

1. irigy: Skót /3x/, Kis skót, Uzsor, Zsugori
2. buta: Uthenger, Tahó, Buta, Bunkó, Paraszt
3. elvagyódik, magányos: Féliszigeti ember
4. beképzelt: Nagyravágyó, Steward, Ficsúr
5. hazudós: Andersen
6. kötekedő: Bunyós

III. A származásról kapott nevek

1. lakóhely: Kecskeméti, Kecskébéka, Jugoszláv csemete, Hosszuhetényi, Bogyzslai, Alföldi
2. cigány: Cigány /2x/, Uri muri, Pelé, Boxos /2x/, Rémusz bácsi, Kenyai, Brazil /2x/, Kormos /2x/, Köszörűs, Bádogos, Vályogvető, Teknős, Kürtös

IV. Foglalkozás szerinti elnevezések

1. apja fogl.: Paraszt /2x/, Frontmester, Kályhás, Tetőfedő
2. más: Robbantó mester, Bakter, Főnök, GH-főnök /ő segít a gondnoknak/

V. Étkezéssel kapcsolatos a névadás

1. étkezés: Éhes, Gégefő, Élelmiszerraktár, Rizstermelő, Belpoklos, Beles, Vitamingombóc, Magyaros belül
2. kedvenc étel, ital: Sörgyár, Sör-Pisti, Kóbász, Kifli, Tojás, Palacsintás /30 db-ot evett/

VI. Hivatalos névből képzett ragadványnevek

1. vezetéknevből:
 - Lakatos: Lakat, Lakatka
 - Androvics: Andró
 - Kalauz: Kala
 - Resperger: Répsi
 - Antalik: Anti

2. keresztnévből:

Attila: Tonti

Géza: Gyegyu

Sándor: Samu, Sandró, Alexandre

Rajmund: Mundi

3. névtorzítás:

Várnai László: Várnai Zseni, Zsenya

Balogh István: Balogh Döme, Dömi

Rupp Géza: Púpos

Köő Sándor: Kavics

Csonka Róbert: Lukas

Ács S.: Kalapács, Forgács

Németh L.: Hitler unokaöccse, Géppuskás, Fasiszta

Soós B.: Paprikás, Cukros

Róth J.: Tömi

Csordás J.: Csórikám

Sebessy Z.: Se-bessy, Bözse

Jakus I.: Jaksi, Jakobsen

Horváth Béla: Kun Béla

VII. Úr, bácsi hozzáadásával keletkezett nevek

Józsi bá', Aknász úr

VIII. Becenevek

1. állandósult: Ricsula /2x/, Dzsivás, Dzsini, Maradék

2. játékos: Pepi, Bohóc, Szepi

IX. Állatnév vált ragadványnévvé

1. hasonlóság alapján:

nyak: Zsiráf, Lúd-lúd-ludi, Gúnár, Bika

haj: Kacsa /2x/, Kázmér, Hápogó

ajak: Veréb, Madár

arcbőre finom: Jáspis

magas: Sas

szag: Csőgörény

kicsi: Szarka

korán kel: Kukori

2. nincs hasonlóság: Vaddisznó, Pántlika /lónév/, Kutya, Eb, Foki, Boxer,
Leó, Pocok, Szudáni macska

X. Emlékezetes, jellegzetes dolog lett alapja a névadásnak

Sárgombóc /sáros a motorja mindig/
Boxoló /verekedett/
Kóbor, Határőr, Diverzáns /a határsávban fogták el/
Papa kedvence /sokáig apja nevelte/
Trágya motoros /rossz a motor/
Éjjeli lepke, Taxis /csavarog/
Náncsi, Tenkes /szerepelt/
Dugattyú /mindig mozog/
Ottó /ő nevezett így valakit/
Kossuth Lajos /gyakran idézi/
Maszek /a szüleivel él/
Acélfenekű /beleült a rajzszegbe/
Selyemfiú /a lányok vesznek neki cigarettát/
Cuclis /szopott/
Sax /apja motorjáról/
Nyugdijas /eltévesztette az űrlap kitöltését/

XI. Sajátos, vagy hibás nyelvhasználat, szótévesztés

Rabló bácsi /"gyere kislány, nem bánt a..."/
Szivacs, Szilcsi /így köszön/
Gömböcs, Csicsa /selypít/
Aszondi /"azt mondja" helyett/
Györgyi /nem tudta kimondani/
Kusulj már! /este nem tud elaludni, ha beszélnek/
Pangós /"pangás" helyett/
Ovott /"ott volt" helyett/
Simmelweis Sámuel /Ignác helyett/

XII. TV, olvasmányélmény lett alapja a névadásnak

Zulejka, Indián, Vadember, Szamuráj, Ben, Bubu, Don Quijote

XIII. Szokásairól nevezik el

Kacat-Gyuri /mindent gyűjt/
Bilux, Pillancs /kacsint/
Meteor-vadász, Fusizó /szerel, kutat/
Nokedli /szereti/
Gerdei /ezt a játékost dícséri/
Stanecli /pénze a nyakában van/
Puliszka /főzött/
Pici, Fattyú /tetoválás/
Gethás /köhög/

XIV. Öltözködéséről kapta a nevét

Amerikai zekés /mellény/
Gentleman /kék ing, fekete nadrág/
Hegedűtok /4 számmal nagyobb cipő/
Indián jelvényes
Professzor /elegáns táska/

XV. Tanári névadás, szójárás

1. névtorzítás:

Csiba; Csibuci

Snyebola; Snyeci

2. névtorzítás + jelző: Szépséges Snyebuci

3. egyéb: Büszke /az ikrek közül a nagyobb/

Pithecantropus

Az előzőekben a vágártanulók szólítóneveit eredetük szerint osztályoztam. Ide kívánkozik még — ha nem is teljes részletességgel — a morfológiai és szemantikai csoportosítás is.

A névadás leggyakrabban előforduló módjai alaktani szempontból

1. törövidítés: Kalauz: Kala
2. törövidítés + képző: Lakatos: Lakat + ka
3. tőnyújtás képzővel: Csiba: Csib + u + ci
4. hang palatalizálódik + képző: Géza: Gyugyu
5. Kicsinyítő képzős alak: Pepi, Szepi
6. véghangzóból való képzés: Róth: Tömi
7. Hangrendi átcsapás: göthös: Gethás
8. mondat: Kusulj már!

Jelentéstani érdekességek

1. asszociáció: Németh: Hitler unokaöccse, Fasiszta
2. szinonímák: Gebe, Csontos, Csontváz, Csontrakéta, Csonthuszár
3. antonímák: magas: Pici, Inci
4. heteronímák: Ács: Forgács, Kalapács

x x x

Így sikerült összegyűjtenem és rendszereznem a megkérdezett tanulók szólítóneveit. Megjegyzéseimet közben megtettem. Végezetül annyit, hogy mikor először beszéltem Dr. Hajdú Mihály docens úrral a témáról, ő azt mondta: "Ha van Ön olyan jó viszonyban a gyerekekkel, hogy elmondják neveiket, akkor írja meg!" Abban a pillanatban még csak reméltem, később tapasztaltam a segítőkészséget, őszinteséget.

FÉNYES ZOLTÁNNÉ

SZEMLE

Ember Győző, Az újratelepülő Békés megye első összeírásai. 1715—1730. Békéscsaba, 1977, 184 lap + 10 faksimile. /Forráskiadványok a Békés megyei Levéltárból. 8. sz./

Új névtani forráskiadvánnyal lepte meg a Békés megyei Levéltár a magyar névtudományt. A török pusztítás után lassan éledő Békés megyei települések 1715 és 1730 közötti összeírásait mutatja be ez az igen szép kiállítású, értékes kötet.

A munka szerzője neves történész, és a könyv is elsősorban a történettudomány számára készült, de igen hasznos a névtudomány kutatóinak is. Nem is csupán az adattára! Nagyon tanulmányos számunkra a terjedelme /7—100/ bevezetés, amelynek első részében tájékoztatást kapunk az adókiivetés módjáról, az adóalapot képező jobbágyporták összeírásáról. Ezek olyan általános érvényű közlések és megállapítások, amelyeknek ismerete nélkül egyetlen kutató sem /tehát névtani szempontok alapján kutató nyelvész sem/ foghat hozzá az adatok fölhasználásához.

Az egész országra érvényes tudnivalók után a szerző egyenként ismerteti Békés megye XVIII. század eleji összeírásainak lebonyolítását, fontosabb adatait. Érdemes megjegyeznünk, hogy a tárgyat tizenöt év folyamán tizenegy ismert összeírása készült a megyének, s ebből arra következtethetünk, hogy mást is bőségesen állhatnak ki nem aknázott források a kutatás rendelkezésére.

Az egyes összeírások bemutatása a következő rend szerint történik. Először megadja a szerző az összeírás időpontját, célját, és ismerteti az összeírást végző személyeket. Ezután tér rá az összeírás tartalmának bemutatására. Közli, hány várost, falut érintett, az egyes helységekből hány családfőt számláltak össze, és sokszor megadja a kivetett adó összegét is. Fölsorolja az összeírás rovatait, vagyis mire /családtagok száma, állatállomány stb./ terjed ki, végül fölsorolja az egész község gazdasági életére vonatkozó jellegzetes adatokat /malomok száma, vagyoni helyzet, föld, erdő, réthasználat stb./.

Legrészletesebben a teljes terjedelmében is közölt 1725. évi összeírás keletkezéséről olvashatunk. Ennek érdekessége, hogy bár ugyancsak adóalap céljait szolgálta, nem a hivatali szervek kezdeményezésére, hanem az egész gyulai uradalom /majdnem az egész megye területét/ 1720-ban elnyerő Haerucker

János György földbirtokos kérésére jött létre. A jobbágyok állandó továbbköltözését látó és birtokait féltő báró ugyanis a magas megyei adókban látta az állandó letelepítés nehézségeinek okát, s az összeírással azt akarta bizonyítani, hogy a hadiadóhoz képest viszonylag magas a háziadó /megyei adó/. A királyi összeíró biztosok munkáját tehát a megye is, a földesúr is nagy figyelemmel kísérte, így a munkájuk valószínűleg pontosabb a többiekénél, s olyan — főleg telepítéstörténeti — adatokra is kiterjedt, amelyek történeti-helytörténeti szempontból nagyon értékesek. Ennek az összeírásnak a 11 rovata közül csak az első, a családfők neveit tartalmazó érdeklő, érinti a névtudományt, de ez több okból is becses forrás. Latinos keresztnévhasználatára ellenére kiválóan alkalmas névdivat-vizsgálatokra. Családneveiből a korabeli névstruktúrára vonhatunk le következtetéseket. Mivel külön felsorolásban azt is közli, hogy név szerint kik mentek el lakni az utóbbi három évben az egyes községekből, s azt is megadja, hogy hova, melyik megyébe, községbe, névföldrajzi szempontból is fölbecsülhetetlen.

A továbbiakban /45—71/ igen érdekes és értékes történeti-statisztikai földolgozást kapunk Békés megyéről a megvizsgált tizenegy összeírás alapján, elsősorban az 1725. évre alapozva. Végül pedig /72—100/ a földbirtokos Harrucker adóügyi elgondolásait, a megyei háziadó fölhasználásának módját ismerteti a szerző.

Névtani szempontból bennünket a gazdag /1006 családfő nevével tartalmazó/ adattár /101—70/ érdekel leginkább. Az eredeti kézirat sorrendjében, községenként találjuk meg itt a neveket. Minden bizonnyal törekedett a szerző a betűhív közlésre, de amint ez a fakszimilében is közölt Gyula és Csaba összeírásának első lapjaival való összehasonlításból kitűnik, ennek megvalósítása nem következetes. Elsősorban az ékezetek használata nem pontos, de előfordul egy-két betűtévesztés vagy betűelhagyás is. Az alábbiakban lássunk néhány ilyen példát!

G y u l a összeírásának adataiból

a fakszimilében

Judex Thomas Böthý
 Andree Sambóký
 Micháel Kovács
 Andreas Szilágyi
 Thomas Balinth
 Micháel Takacs
 Andreas Olah
 Gabriel Vargha
 Mathias Gógh
 Micháel Süllý

a könyv adattárában

Judex Thomas Böthy
 Andreas Samboky
 Michael Kovacs
 Andreas Szilágyi
 Thomas Bálint
 Michael Takács
 Andreas Oláh
 Gabriel Varga
 Mathias Gógh
 Michael Sülli

C s a b a összeírásának adataiból

Georgi Vargha
 Jacobus Diamis
 Martinu Bohný
 Thomas Borhó
 Martinu Tejes

Georgius Varga
 Jacobus Dianis
 Martinus Bohus
 Thomas Borho
 Martinus Fejes

Valószínű továbbá, hogy mindkét összeírás kiadott adat-
tárában szereplő Foekete családnév a fakszimilében Fvekete
betűsorral szerepel. Végül nem lehet szó nélkül elmenni amel-
lett — jóllehet vitatható — hogy a fakszimilében Joan,
Gregor, Georg stb. rövidített latin keresztneveket a könyv
adattárában Joannes, Gregorius, Georgius stb. teljes névala-
kokra kiegészítve találjuk meg. Igaz, hogy valamennyinél lát-
ható a rövidítés jele /általában az utolsó betű fölrántása/,
és ez nyomdatechnikailag alig oldható meg, a kiegészítés mé-
gis megtevesztő lehet bizonyos szempontú fölhasználáskor.

Az á, é, ý fölötti ékezetek elhagyása is minden bizonynal
nyomdatechnikai okok miatt történt, s ez érthető, nem is okoz
semmi zavart a munka névtani fölhasználásakor. Csupán paleo-
gráfiai szempontból érdekes, hogy a mellékjeles y /ý/ i ér-
tékben használatos a közölt fakszimilék alapján.

Míndez természetesen alig csökkenti az adattár értékét,
és mindenképp nagyon tanulságos, hasznos forrás a könyvnek ez
a része a névtudomány számára. Egy gyorsan végzett számítás
szerint máris megállapítható, hogy a szinte kivétel nélkül ma-
gyar családnévű lakosok között Békésen a keresztnévgyakorisá-
gi sorrend így kezdődik:

1. János	41	20,7 %
2. István	38	19,2
3. Mihály	31	15,7
4-5. Gergely	13	6,6
György	13	
6. Péter	12	6,1
7. András	9	4,6
8-9. Ferenc	8	4,0
Pál	8	

Míg a szlovák neveket is tartalmazó Csaba összeírásának
keresztnelvei így következnek egymás után:

1. György	19	22,4 %
2. András	11	12,9
3. Pál	8	9,4
4-6. Márton	7	8,2
Mátyás	7	
Mihály	7	
7. János	6	7,0
8. Tamás	5	5,9

S amíg Békésen az egy keresztnévre jutó elnevezések szá-
ma, vagyis a nevek megterhelése 10,42, Csabán — nyilván a
vegyes összetételű lakosság különböző névhasználati szokásá-
nak következtében — csupán 5,31.

Természetesen ezeken kívül még számtalan szempontból ta-
nulmányozható az itteni névanyag, s későbbi kutatásokra vár
az alapos névtani földolgozása, más vidékekkel való összeha-
sonlítása.

Valószínűleg fölösleges hangsúlyozni még egyszer, hogy
rendkívül értékes forrásmunkával gazdagodott a magyar névtu-
domány is ennek a könyvnek a megjelentetése által. A szerző
alapos, hasznos munkájának bemutatása után említsük meg a so-

rozatszerkesztő Szabó Ferenc áldozatos és jól átgondolt tevékenységét, nem utolsó sorban pedig a szép tipográfiai megoldásokat /betűválasztás, laptükör, táblázatok elhelyezése stb./, amelyek Petőcz Károly hozzáértő munkájának az eredményei.

HAJDÚ MIHÁLY

Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák 1559. évi összeírása. Bp., 1977. 296 lap + 3 tábla + 1 térk. /Pest megye múltjából, 3. sz. Szerk. Lakatos Ernő/

A magyar névtan kutatói számára mindig sok újat, rengeteg hasznos adatot tartalmaz Káldy-Nagy Gyula egy-egy megjelentett forráskiadványa. A XVI-XVII. századi Magyarország helyneveiről és személyneveiről — elsősorban természetesen a török hódoltsági területen — jóformán csak Fekete Lajos és Káldy-Nagy Gyula munkája nyomán közzétett összeírásokból tájékozódhatunk, hiszen a korábbi defter-földolgozásokat /Velics Antal: Magyarországi török kincstári defterek I-II, Bp., 1886-1890/ adataik bizonytalan olvasata és átírásaik megbízhatatlansága miatt a névtan kutatói alig használhatják. Név kutatásunknak pedig egyik legfehérebb foltja a XVI-XVII. század. Az Árpád-kori névanyag — különösen annak nyelvtörténeti vonatkozása — ugyanis sok kutatót foglalkoztatott a múlt évtizedekben, a XIX-XX. századi nevek gyűjtése meg a mai — félig-meddig önkéntes — kutatók működési területének látszik.

Mindezek alapján nagy várakozással vettük kézbe Káldy-Nagy legutóbbi könyvét, s nemhogy csalódtunk volna, inkább jóval többet kaptunk benne a reméltnél és a címben ígértnél.

A könyv ugyanis nem csupán az 1559. évi összeírást tartalmazza, hanem teljes egészében benne szerepel az 1546. évi összeírás anyaga is, s ami különösen érdekes és hasznos: közvetlenül egymás mellett szerepelnek az egyes személyek, helyiségek két összeírásának adatai, így a 13 év különbsége azonnal, szemléletesen mutatkozik meg a kutató előtt. Ez úgy volt lehetséges, hogy a szerző — amint ezt bevezetésében is leírja /12-3/ — olyan fogalmazványpéldányt használt és tett közzé, amely 1546-ban készült, de 1559-ben rávezették a változásokat. Így tulajdonképpen két különböző összeírást kapunk kézbe együtt, amelyből kiolvashatók mindkét év névadatai, a kettő közötti változások, eltérések, s piszkos jellegenél fogva olyan egyéb adatok is, amelyek a letisztított példányba nem kerültek bele. Hogy mennyire értékes és hasznos ez a megoldás, fölösleges hangsúlyozni. A történeti statisztika, településtörténet, társadalomtörténet, gazdaságtörténet, történeti néprajz kutatóin kívül elsősorban a történeti személynévkutatás számára fölbecsülhetetlen értékű ez az egyébként nehezen hozzáférhető, s a török írást, nyelvet nem ismerők számára megközelíthetetlen adatokat tartalmazó forráskiadvány.

A két összeírás együttes közlését technikailag a legrszerecsébb módon oldotta meg a könyv. Álló betűkkel közli az 1546. évi adatokat, kurzívokkal pedig az 1559. évi beírásokat, megjegyzéseket, kiegészítéseket. /Szemünk előtt szinte megjelenik a gondos írnok, aki kezében a 13 év előtt összeírással elvégzi a helyesbítéseket, kiegészítéseket./ Az eredeti összeírás sorrendjében, a hét "náhije" /járás?/ szerint csoportosítva halad helységről-helysére az adatközlés, mint ahogyan az összeíró is haladhatott annakidején. Az egyes helységek családfői név szerint, a velük egy háztartásban élő fölnőtt férfiak neveivel együtt szerepelnek. Az 1559. évi helyesbítések

közlik, ha meghalt, elköltözött /megszökött/, megnősült vagy különállónvá, önálló családfővé vált valaki. Néha külön fölso-rolják az adókat fajuk szerint, máskor csak a lakosokról ad-nak számszerű összesítést. Helynevek szempontjából is nagyon értékes forrás ez az új kiadvány, hiszen egyrészt nagyon sok elpusztult helységnek a nevét őrizte meg az összeírás falu vagy már akkor is lakatlan pusztá nevéként, másrészt pedig több mint háromszáz évvel ezelőtti névalakjait, mégpedig ej-tés szerinti alakjait közli 552 helységnek, sokban /Nagymaros, Kecskemét, Vác, Buda, Pest stb./ pedig utcaneveket is tartal-maz. Itt említjük meg, hogy Káldy-Nagy Gyula már nemcsak távo-li tervként beszél /279/ az általa készítendő "Magyarországi török hódoltság történeti földrajza" című nagyjelentőségű vállal-kozásról, amit a magyar névtan kutatói is minden bizonnyal nagy örömmel fogadnak majd.

Forráskiadványok esetében — névtani szempontból — a ne-vek morfológiai pontos visszaadása a legfontosabb. Tekintettel arra, hogy mindkét összeírás bemondáson alapult, s török anya-nyelvű személyek készíthették, a nevek kiejtés szerinti lejegy-zése valószínű. Minden bizonnyal sematizálhatott maga az össze-író is egy-egy gyakori név /főleg keresztnév/ lejegyzésekor, mégis fölbecsülhetetlen értékű ez a forrás a korabeli névhasz-nálat vizsgálatakor. Megállapítható például, hogy a Péter ak-kori általános használati formája Petre, a Menyhérté Menyhár, a Demeteré Dimitri stb. volt.

Az akkori törökök által használt arab írásból eredően né-hány név /elsősorban családnév/ olvasata bizonytalan. Ezeket a közzétevő mindig megjelöli. A valószínű, de nem biztos olva-satokat csillaggal, az egészen bizonytalanul olvashatókat kér-dőjellel látja el. Bevezetésében /15-6/ részletesen ír az olva-sati — és ennek következtében a fölhasználási — nehézsé-gekről. Az adattárban azonban elenyészően csekély az ilyen kérdéses forrásértékű nevek száma. Ez annak a következménye, hogy a letisztázott példányokkal s még más korabeli összeírás-sal is egybevetette a szerző igyekezve a teljes betűhívásra törekedni.

Az adatok névtani földolgozása még sok munkát jelent, s ez a magyar névtan kutatóira vár. Máris leszögezhetjük azon-ban, hogy sok új eredményt rejt magában ez a könyv, csak meg-felelő módon kell vizsgálni, csoportosítani, rendszerezni az adatokat. Köszönetünket és hálánkat kell kifejeznünk ezért a forráskiadványért elsősorban a szerzőnek, aki hallatlan ener-giát és sok türelmet, időt kívánó munkát fordított e nagysze-rűen használható könyv megalkotására. Meg kell azonban emlí-tenünk a szerkesztő és a kiadást lehetővé tevő Lakatos Ernő-nek, a Pest megyei Levéltár igazgatójának az érdemeit is. Nem utolsósorban az ő tevékenysége eredményeképpen tarthatjuk ke-zünkben ezt a szép kiállítású, jól kezelhető, szép térképpel és kiváló helynévmutatóval /281-92/ ellátott könyvet.

HAJDÚ MIHÁLY

Penavin Olga, Matijevics Lajos, Mirnicş Júlia: Bácsstopolya és környéke földrajzi neveinek adattára. Újvidék, 1975. 274 l.

A szabadkai Minerva Könyvkiadó gondozásában és az újvidéki Hungarológiai Intézet támogatásával jelent meg a Vajdaság helységeinek földrajzi nevei címmel indított névtudományi sorozat első kötete. A rendszeres földrajzinév-gyűjtés megindítása és szervezése az újvidéki egyetem Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszékének érdeme. Nagy örömmel nyugtázhatjuk, hogy az országos mozgalommá fejlődött helynévgyűjtés nemcsak nálunk hozza évről-évre eredményeit, hanem határainkon túl is érezteti hatását. A Szabó T. Attila irányításával működő, nagy hagyományokkal rendelkező erdélyi iskola példamutató kezdeményezései után a Szovjetunióban és Jugoszláviában is az egyetemek magyar nyelvi tanszékei vállalták a munka orosz-lánrészét. Ez a nagy erőfeszítéseket és körültekintést igénylő vállalkozás nemcsak a gyűjtés tetemes részét végző egyetemi hallgatókat teszi próbára, hanem az irányító, szervező tanárokat is. Előrebocsáthatjuk tehát, hogy a 23 község szinkrón élőnyelvi anyagát -- mintegy 2450 nevet -- magábfoglaló adattár a magyar és egyetemes nyelvtudomány jelentős eredménye.

A szerkesztők gondoltak az érdeklődőkre, a nem szakemberekre is. Előszavuk 1. pontjában elsősorban hozzájuk fordulnak, amikor arra a kérdésre adnak választ: "Milyen híryanagot kapunk földrajzi neveinkből, milyen információkat tartalmaznak földrajzi neveink?" A névtudomány sajátos helyzetéből fakad, hogy anyagát a legkülönbözőbb területeken dolgozó szakemberek is hasznosíthatják. Különösen a helytörténeti monográfiák építhetik be sokoldalúan a földrajzi nevek szolgáltatott adatokat, a gazdasági, művelődési, hadtörténeti, vízrajzi, néprajzi, művészettörténeti, topográfiai, közlekedési, településtörténeti viszonyok bemutatásakor. A településtörténet vizsgálatán belül is pontos képet kaphatunk a "földfelszín geológiai viszonyaira, a növénytakaróra, a települési típusra, a határ, a dűlők beosztására, formájára, a táj karakter-változására, a település típusának változására, a határszerkezetek művelésmódbeli változására, a termelés struktúrájára, a népi-nemzeti, szociális viszonyok módosulására." És ugyanilyen bőséggel sorolhatnánk elő a településföldrajz, agrártörténet, néprajz és szociológia, régészet és művelődéstörténet, és nem utolsó sorban a nyelvtudomány különböző területeit, ahol a földrajzi nevek értékes adalékul szolgálhatnak. Végül egészítsük ki ezt a sort: a névtudománnyal, amelynek tárgya maga a tulajdonnév.

A rendszeres gyűjtés gondolata már 1965-ben felvetődött -- írják a szerzők -- hiszen az időközönként ebből a tárgyból íródott szemináriumi munkák értékes anyagot ígértek. Tudományos értékűvé akkor váltak ezek a gyűjtések, mikor a tanárok a helyszínen ellenőrizték és egységes elvek alapján kiegészítették őket. Erre annál is inkább szükség volt, mivel a községekben több nemzetiség él, s a kialakult, legtöbbször kettős névanyag feltárása felbecsülhetetlen tudományos adatokat szolgáltat. Az adattárat gazdagítja Pesty Frigyes múlt száza-

di készíratos anyagának szerepeltetése is. Ez mindenképpen helyes, hiszen napjainkban megjelenő szinkrón földrajzi névi adattáraink általános gyakorlatává vált ennek közlése. Megfelelő körültekintéssel és fenntartásokkal valóban alkalmas arra, hogy az élő neveknek némi történeti távlatot adjon. A gyűjtők azonban nem elégedtek meg ennyivel, a községek, települések nevére vonatkozó adatokat egészen a legkorábbi forrásokig visszamenőleg felkutatták. Ezeknek az adatoknak a közlése vezet be az adattár egy-egy településének névanyagát. Célul csupán adattár közlését tűzték ki. Egy jól szerkesztett, alapos, és filológiaiilag pontos, megbízható adattár valóban többet ér, mint egy bizonytalan etimológia, Hasonló meggondolások alapján szűkszavúan bánnak a nevekhez fűzött megjegyzésekkel is, csupán a névélettan számára lényeges utalásokra szorítkoznak. A falu helyzetének, rövid történetének, lakosainak bemutatása fontos az adott névstruktúra történeti és nemzetiséginyelvi kialakulásának szempontjából. Végül falucsúfoló, vagy más népi magyarázat zárja le a falúra vonatkozó ismertetést.

Ezután a község földrajzi neveinek a tárgyalása következik. A külterületet és a belterületet nem választották külön, ez valóban nehezítette volna mind a közlést, mind az adattár használhatóságát, hiszen egy község anyagán belül két betűrendes sort kellett volna felállítani, illetve a kutatónak egy név keresésekor megnézni. Mindezek a nehézségek abból adódnak, hogy az adattár berendezésének elvéül a betűrendet választották, abból a meggondolásból kiindulva, hogy "ez a rendszer feleslegessé teszi a névmutatót." Sajnos ez csak részben igaz, mert az összetett nevek egyes tagjainak visszakeresése lehetetlen, de még ha egy név visszakereshető is az első betűje alapján, az adattár anyagában keresve 23 község névsorában kell utánanézni.

Sajnálattal és önkritikusan teszik szóvá a szerzők a neveket lokalizáló térképek hiányát, noha saját bevallásuk szerint is jelentős erőt fektettek be ezek pontos összeállítására. A közölt két térképvázlat a bácstopolyai kommuna helységeit és a kommuna helyét mutatják be a Vajdaságban.

Vannak azonban olyan szempontok is, amelyek érvényrejuttatásában többet nyújt ez az adattár a hasonló jellegű hazai kiadványoknál. Ilyen például a nevek hol? honnan? hová? kérdésekre felelő helyhatározóragos alakjainak feltüntetése. A községek nevénel eddig is elengedhetetlen követelmény volt a helyhatározóragos és -i képzős származék megadása. Csak az igényesebb, részletesebb gyűjtések tűzték ki eddig célul, hogy a többi, főleg egytagú nevek helyhatározóragos alakjait is felgyűjtsék. Ez a kiegészítés tehát növeli a közölt névanyag tudományos értékét. Ugyanakkor néhány megvitatásra váró kérdést is fölvet, Az adattárat lapozgatva számos híd utótagú névvel találkozunk. Toldalékolásukban azonban teljesen esetlegesen váltakozik a -nál, -tól, -hoz ragozási sor az -on, -ról, -ra sorral. Az elsöre találhatunk példát Pacsér: Iskola híd /188/, Bajsa: Alvégi nagyhíd /55/, Kis-híd /62/; a másodikra pedig Pobeda birtok: Híd /214/, Bácsstopolya: Kis Lajos hídja /40/. Bajsa: Kúlai híd /1/ /64/ esetében. Mi lehet ennek az oka? Megbízunk az adatgyűjtők lelkiismeretességében, hogy valóban

így hallották és így jegyezték le ezeket az adatokat. Azt hiszem, a válaszhoz akkor kerülünk közelebb, ha a földrajzi név tájékozódásban betöltött szerepéből indulunk ki. A földrajzi név jelölhet valamit 1. közvetlenül — ez a szűkebb jelölési funkció, ebbe csak a név által megjelölt denotátum tartozik; 2. közvetetten — ez a tágabb jelölési funkció, itt a névvel jelölt tárgy /alakulat, stb./ viszonyítási pontként szerepel egy másik hely megnevezésére. Az 1. jelölési funkció esetén a denotátumra való szorítókozás miatt -ban, -ben, vagy -n, -on, -en, -ön ragokkal láthatjuk el a neveket, a 2. esetében -nál, -nél raggal, mellett /stb./ névutóval, esetleg valamilyen körírással alakul élünk. Vannak olyan denotátumok, amelyek önmagukban is jelölhetnek földrajzi névként szereplő helyet, ugyanakkor nagyon gyakran használjuk őket a tájékozódás folyamatában viszonyítási pontként. Ezek többnyire műtárgyak, vagy létesítmények, amelyek a helyzettől függően mindkét előbb vázolt funkciónak eleget tehetnek, következésképpen mindkét helyzethez kapcsolódó ragokkal /névutókkal/ elláthatjuk őket. Viszszatérve a példánkhoz: a híd utótagú földrajzi nevek esetében az adatközlők által adott hídon és hídnál válaszok egyaránt helyesek. Az ingadozások abból eredhetnek, hogy az adatközlő különbözőképpen alkalmazta a jelszituációt. Ugyanebből a helyzettől ered az, hogy például Bajsán a Gulyáskút /59/ esetében Gulyáskúton alakkal, az Engler-féle kút /58/ esetében pedig Engler-féle kútnál alakkal válaszoltak az adatközlők. Mindenki számára világos, hogy a válaszok egyaránt helyesek, csak más szituációból fakadnak. Az első esetben ugyanilyen jogos lett volna a Gulyáskútnál, a másodiknál az Engler-féle kúton alak is. Írjuk ki mind a kettőt? Hiszen teljesen jogos lenne, sőt így kapnánk igaz képet. Vagy hagyjuk el ez esetben a ragos alakokat? Tudományosan talán még mindig korrektebb megoldás, mint az egyik lehetséges változat följegyzése. Mindenesetre ezek megvitatásra és tisztázásra váró kérdések, amelyek a sorozat további köteteit is érintik.

Még a ragos alakoknál maradvány néhány formai egyszerűsítés is alkalmazható lenne. Ha egy földrajzi név hol? kérdésre adott alakja — mondjuk például a Felvég esetében — Felvégen, akkor biztos, hogy a honnan? kérdésre adott válasz: Felvégről, a hová? kérdésre Felvégre lesz a válasz. Ezért én például a Felvég, Felvégen, Felvégről, Felvégre szócikket így egyszerűsíténém: Felvég, -en. Ami annyit jelent, hogy a név ragozási sora az előbbi módon, szabályosan alakul. /Tehát a hol? kérdésre adott alak eligazít bennünket a többi ragos alakban is./ Amennyiben a szabályostól eltérő ragozású névvel van dolgunk, természetesen föl kell tüntetni minden alakot.

Penavin Olga már a II. Névtudományi Konferencián /Nyttud. Ért. 70. 93-99/ érdekes tanulmányban adott ízelítőt a környék földrajzi neveiből. Példaanyagában a bácstopolyai kommuna helységei közül Bácstopolya, Moravica és Pacsér szerepel. Visszakéresve ezeket a neveket az Adattárban nagyrészüket megtaláltam, a következők kivételével: Moravica: Nyugati fősdűllők, Téglavögy, Sütős födek; Bácstopolya: Halastó, Gyöpszel, Könyök ucca.

A helyesírást illetően a címszavakban az akadémiai, a népi adatoknál pedig a Somogy megyei kötet gyakorlatát követék. Az általam szűrőpróbaszerűen megvizsgált községek anyagában szinte maradéktalanul sikerült ezt megvalósítani. Bački Sokolac nevei közt a Futballpálya népi ejtismódját Futbálpálya változatban adták meg, a valószínűleg helyes Fudbálpája helyett, a címszóként gyakran előforduló Fő utcát /29, 38/ és Nagy utat /43, 90/ pedig következetesen egybeírták. A sajtóhibák közül csupán az értelemzavarót említettem meg. A 21. lapon Bács-toplya és környéke rövid jellemzése című fejezetben: a kommunában "... egy négyzetméterre 75 lakos jut..." ehelyett a helyes adat nyilván: egy négyzetkilométerre 75 lakos jut.

A kötet végére érve a példás részletességgel és pontossággal összeállított földrajzi köznevek kis értelmező szótárát találhatjuk. Sajnos legtöbb hazai földrajzi névi adattárunk — még a most megjelenők is — nélkülözik ezt a fontos fejezetet. Minden vidék, tájegység helynevei közt szerepelnek sajátos köznevek. De a helyi jellegzetességeken túl nagyon fontos, hogy áttekinthető legyen a vidéken használt nevek közszókincsének teljes keresztmetszete is. Ez a kis szótár jelen esetben a lakosság nyelvi sokszínűségének és egymásra hatásának újabb példáját adja. Belső tagolódása a következő: A./ Magyar köznevek magyaroknál, B./ Nem magyar, már bealakult vagy a bealakulás fokán levő köznevek a magyaroknál, C./ Köznevek a más nemzetiségűeknél. Ezen belül kettéválasztva állnak az alapszóként és a meghatározó fogalomként használt szavak.

Végül az adatközlők, gyűjtők és ellenőrzők névsorát és a felhasznált irodalmat közlik.

A könyv szép kiállítású, ízléses formában került a szakemberek kezébe, tudományos anyaga felbecsülhetetlen értékekkel gazdagította a tudományt. Dicséret illeti a gyűjtőket, szerkesztőket és a kiadót egyaránt. Várjuk a további köteteket!

JUHÁSZ DEZSŐ

1965-ben indult meg Heves megyében a földrajzi nevek gyűjtése. A munka egyidejűleg kezdődött el a gyöngyösi, a füzesabonyi, a hatvani és a hevesi járásban. Az első kiemelkedő eredményt Az egri járás című kötet megjelenése mutatta, s öt évvel később, 1975-ben adták ki a füzesabonyi járás földrajzi neveit.

A kötet 17 község bel- és külterületének névanyagát tartalmazza. A járás területe 60 524 ha, lakosainak száma 39 064. A névváltozatokkal kb. 5000 nevet gyűjtöttek össze. A munkát Pelle Béláné vezetésével jórészt középiskolások végezték.

Már korábban is felmerült az a kérdés, hogy az önkéntes gyűjtők, "a gimnazisták alkalmasak-e a módszertani követelmények megtartására, a filológiai pontosságra, főleg pedig felírják-e a teljes névanyagot." /MNy. LXIV. 482/ A Pelle Béláné által kiképzett diákok olyan vidékek neveit gyűjtötték össze, melyet maguk is jól ismernek, s szakemberek ellenőrizték a végzett munkát. Mivel egyszeri gyűjtés után az anyag kevésnek bizonyult, újabb feljegyzéseket végeztek. Végh József véleménye szerint "a nevek mennyisége elsősorú kérdés. Ha a gyűjtő nagyon kevés nevet írt fel, valószínűleg felületesen végezte a munkáját, nem járta be adatközlőjével a határt. Ha a névanyag kevés, a gyűjtést megismételtetjük, kiegészítettetjük." /MNy. LXIV. 482-3/ Ezt az elvet követték a hevesiek is.

Nehéz feladat várt rájuk a lejegyzés szempontjából. A járás nem tiszta nyelvjárási egység: keveredik a palóc, a tiszántúli zárt *é-ző*, az északkeleti nyílt *e-ző* nyelvjárás. Több palóc sajátoságot is őriz a füzesabonyi járás névanyaga: pl. a palatális *ly*, vagy más palatális mássalhangzó jelenik meg: Kompótyi út: Kompóti út /69/6/, Bodi hármás: Bogyi hármás /79/229/. Sok gondot okozott számukra a magánhangzók jelölése. Ugyanaz a név sok helyen előfordul hosszú és rövid tőhangzós változatban. Ilyen esetben mindkét alakot jelölték. A hangtani feljegyzésekben a zalai kötet gyakorlatát követték. Feltüntették a zárt *ë* hangot, a palatális *ly*-t, a magánhangzók hosszúságát és rövidegét, valamint a köznyelvitől eltérő hasonulást.

"A földrajzi név-gyűjtésben nem elegendő a ma élő anyag feljegyzése, hanem a történeti forrásokban, térképeken levő régi anyag összegyűjtése is szükséges." /MNy. LXIV. 482/. E kötet értékét is növeli, hogy a Pesty-féle anyagot felvették az adattárba, és a közzétevő - ahol tudta - lokalizálta. A kataszteri térképek neveit is fölhasználták. Ez azért is volt nagyon fontos, mert a határösszevonások miatt a *tsz*-ek sok helyen számokkal és betűkkel jelölik a területeket. Pelle Béláné és Végh József is hiányolja, hogy sem az egri, sem a jelen kötethez nem mellékeltek a földrajzi köznevek értelmező szótárát. Az adattár szűkszavú, nem tartalmazza a gyűjtők személyes véleményét, csupán az olyan észrevételeket jegyzi meg, amelyek a névéletlan szempontjából nagyon fontosak: ismerik-e az adatközlők a helynevet, használják-e, ha a tereptárgy már

nincs meg, él-e még a név stb. Minden községhez mellékeltek egy-egy térképvázlatot. A számozás zsúfoltsága a nyilakkal törénő kiterjedés-jelölést nem tette lehetővé.

Az adattár felépítése a következő: az első bekezdés a község népi nevét adja, majd közli a hol? honnan? hová? kérdésre felelő helyhatározóragos alakot és az -i képzős formát. Ezt követi a falu területének és lakosságának számadata /ez Poroszlónál kimaradt 104. l./.. Ezután a Pesty-féle történeti adatokat, a kataszteri térkép neveit és élőnyelvi anyagot közölnek a falu eredetére vonatkozóan. A második bekezdés a belterületi, a harmadik a külterületi neveket tartalmazza. Elsőként mindig a népi név szerepel, majd a hivatalos név szögletes zárójelben. Ez idéz elő olyan ismétlést, mint pl. 15/18: "Dézsmakert: Bikaistálló /Nagy Sándor u/ U. Károlyi gróf lerakodókertje volt. Bikaistálló állt itt" és 15/20: "Bikaistálló: Dézsmakert /Fejlődés u/ U." Ezek az ismétlések azért szükségesek, mert a népi és hivatalos nevek nem mindig fedik egymást: egy népi névhez több hivatalos név is járulhat, és fordítva. A népi nevet és ejtéváltozatát kettőspont választja el: pl. 17/88. Birkalegelő: Toklyójárás: Toklyójárás. A negyedik bekezdés olyan történeti adatokat közöl, melyeket az adatközlők már nem ismernek. Ezek a nevek élettana szempontjából sokatmondóak: pl. 103. l. "Az adatközlők P. /Pesty/ nevét nem ismerik: Dobre, Nagyosztály, Szárazbeői gyepre járó, Szárazbeői puszta, Felső, középső és alsórészi Súgárok, Forgó Fenek, Középső Nagy-nyilas. P. nevét ismerik, de lokalizálni nem tudják: Rózsásközép, Szabó Imre rész, Sarudi utrajáró, Alsó, felső és középső nyilasok." Mivel a lejegyzésben nem jelölik a félhosszú magánhangzókat, a diftongusokat és a finomabb hangszínváltozatokat, lényeges, hogy az utolsó bekezdésben kiejtési megjegyzések címszó alatt néhány fontos észrevételt közölnek, pl. 53. l. vasút, vasúti, Nagyúti, vagy 35. l. "Néhány névben hallható az ly hang", pl. Góyaház : Gólyaház, Hajagdomb: Halyag-domb. "Palócos még a t hang jésítése is", pl. keresztyik, kútyi. Végül a gyűjtők és adatközlők nevének felsorolása következik. A gyűjtőkről a legnagyobb elismeréssel szólhatunk. Voltaképpen 24 középiskolás és néhány tanár lelkes, pontos munkáját tartjuk kezünkben. Bizonyosodott az amit a közzétevő mondott tanítványairól: "a helyszíni gyűjtésben a legjobban a középiskolás diákok foglalkoztathatók" /MNYTK, 144. 5/. "Képesek az alapvető tudományos követelmények teljesítésére, általában fegyelmezetten tartják magukat a kapott szempontokhoz. Ugyanakkor természetesen rendszeres ellenőrzésre van szükség" /uo./.. Az ellenőrzés egy részét Végh József végezte el.

A kiadvány tudományos célokra készült, tömör, a sokszor előforduló adatokat rövidíti. Könnyen kezelhető, egy-egy adat a Mutató segítségével hamar visszakereshető. A Mutató közli mind az összetett neveket, mind pedig a földrajzi közneveket.

JUHÁSZNÉ SZABÓ ERZSÉBET

A folyóirat a lipcsei Karl Marx Egyetem Elméleti és Alkalmazott Nyelvtudományi Osztályának, a Germanisztikai és Irodalomtudományi Szekciójának és a Szász Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának kiadványa. Időszakosan megjelenő folyóirat, a 60-as évek elején indult meg, s ebben az évben, áprilisban, jelent meg a 30. száma. Foto eljárással és gépi sokszorosításban jelenik meg, nincsenek külön kemény fedőlapjai, s már az első oldalon a cím, a megjelenés dátuma és a rovatcím után kezdődik az első tanulmány. Nálunk szokatlan az ilyen igénytelen külsejű folyóirat, pedig éppen a Namenkundliche Informationen igazolja azt, hogy igénytelen külsőben is lehet folyóirat nagyon tartalmas és hasznos.

Az első /A-val jelölt/ rovat az "Aufsätze und Berichten" címet viseli. E rovatban 3-4 rövidebb tanulmány kap helyet, továbbá itt olvashatunk méltatásokat és ismertetéseket, illetve nekrológokat kelet-német és külföldi névkutatókról, de a rovatból értesülhetünk a jelentősebb névtudományi értekezések, kongresszusok lefolyásáról és előadásairól.

A 29. szám három tanulmányt tartalmaz. Az első Horst Naumann "Vorname - Rufname - Übername" című tanulmányának az első része. A szerző mindjárt tanulmánya elején megállapítja, az utónevek használata egy közösségtől függően a társadalmi érintkezésben több síkon csoportosítható. Más utónév van bejegyezve a hivatalos dokumentumokba, másként szólítják az utónév viselőjét a családban, és másként a játszótársak között és az iskola osztályközösségében. Ennek a névkincsnek az átfogó és sokoldalú vizsgálata nagyon fontos. Itt ugyanis világosan elkülöníthető a hivatalos névhasználat a nem hivatalostól, a nem hivatalos névhasználat pedig már régóta újra meg újra befolyásolja a hivatalos névhasználatot. Sok ma hivatalos utónév a nem hivatalos névhasználatból nőtt át lassan a hivatalos névhasználatba. Az utónevek életében egyes fejlődési tendenciák mindjárt érthetőbbé válnak, ha az utónévhasználat különböző síkjait alaposan megismerjük. A nem hivatalos utónevek azonban nemcsak a társadalmi érintkezés síkjain vizsgálhatók és csoportosíthatók, hanem a viselők életkora szerint is. S mivel az utónevek nem hivatalos használatának és jól megkülönböztethető megnyilvánulásainak legszélesebb kibontakozását a gyermek- és ifjúkorban találhatjuk, Horst Naumann ezért a tanulók utóneveit, azoknak különböző változatait vizsgálja meg. A Német Demokratikus Köztársaság déli része 17 községében, illetve városában 28 ötödik, 34 nyolcadik és 20 tizedik osztály több mint 2200 tanulójának gyűjtötte össze és vizsgálta meg az utónevét és névváltozatait. Ennek a vizsgálódásnak az eredményeit tartalmazza a tanulmánya.

A második tanulmányban Stefan Otto Leningrád utcaneveivel foglalkozik. A szerző a cikke megírásában a könyv alakban megjelenő teljes leningrádi utcanevlistára támaszkodik /Ulicy Leningráda. Leningrád 1971/. Leningrád különleges történelmi szerepe - állapítja meg a cikk szerzője - a város névállományában világosan tükröződik, de utcáinak névadástörténete bizonyos tekintetben politikai, gazdasági, katonai, kulturális

és földrajzi tényezők rögzítése is egészen a szocialista nagyváros új funkciójáig. Már az utcanevek közszói részének nagy bősége is különféle sajátosságokra utal: ulica, naberezsnaja, pereulok, projezd, alleja, sosszé, linija, dacsá, poselok, doroga, bulvár, polje stb. Az utcanevek két nagy csoportját különíti el. Az első csoportba a régi utcanévtípusok tartoznak, pl.: Goncsarnaja ulica /Fazekas utca/, Gavanszkaja ulica /Kikötő utca/, Visnyevaja ulica /Meggyfa utca/, Verhnaja ulica /Felső utca/, Bolsaja ulica /Nagy utca/, stb. A második csoportba azokat az utcaneveket sorolja, amelyek a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után keletkeztek, pl. proszpekt Lenina, pereulok Iljicsa, ulica Uljanova, ulica Bolsevikov, proszpekt Metallisztov, ulica Akagyémika stb. Megvizsgálja az utcaneveket szerkezeti szempontból is a szerző.

A harmadik tanulmány címe: "Einige Überlegungen zu Ortsnamen indianischen Ursprungs in Kuba" /Néhány gondolat a kubai indián eredetű helynevekről/, szerzői: Matthias Perl és Sergio Valdes. A spanyol nyelv kubai változatának különlegességei az afrikai, az indián nyelvekből, az angolból és a franciából igen szép számmal átvett lexikai egységek miatt főleg a szókészletben mutatkoznak meg, de Kuba helyneveiben is visszatükröződnek. A kubai helynevek többsége egyértelműen spanyol eredetű. A rövid tanulmányban azonban a szerzők a nem spanyol eredetű helynevekre akarnak egy pillantást vetni, mégpedig kimondottan az indián eredetűekre. Három típust különböztetnek meg. Az első típusba sorolják azokat, amelyek valamelyik indián nyelvből kapták nevüket, Zömük a szigetaruák nyelvből való, abból az indián nyelvből, amelyet Kuba spanyol gyarmatosításakor az őslakók beszéltek. Más indián nyelvekből is származtak azonban földrajzi nevek. Ilyenek: Jagua, Majagua, Aguacate stb. Mindhárom név közszóként is él, és növényt jelent. Az indián eredetű helynevek másik típusába azok a nevek tartoznak, amelyek a spanyol és valamelyik indián nyelv keveredéséből származnak. A Güiro de Miranda név például a güiro szigetaruák növénynév és a spanyol Miranda családnév összetételéből származik. A harmadik típusba soroltak két különböző indián nyelv összetételei. A Güira de Macurijés névben a már említett szigetaruák güira szó és egy Haitin lakó indián törzset megnevező szó összetételéből származik. A mai kubai spanyol nyelvben a növény- és állatnevek egy része indián eredetű, ezeknek azonban nagyobb szerepe és jelentősége van a földrajzi nevekben, mint a köznyelvben.

A rovat két jelentősebb névtudományi konferenciáról ad tudósítást. Az egyik, a csehszlovákiai Velké Karlovice-i névtudományi szeminárium, amelyet 1975. március 10-től 14-ig rendeztek. A cseh állami tudományos kutatási tervben szerepel Morvaország és Csehország folyóneveinek az összegyűjtése és eredetük megmagyarázása. Ebben a munkában segítenek az osztravai és a brünni pedagógiai főiskolák hallgatói, azok elsősorban, akik diplomamunkájukat a névtudomány köréből írják. A szeminárium e hallgatók felkészítését tűzte ki célul.

A másik esemény a Zemplinska Siravában 1976. szeptember 20-tól 24-ig megrendezett VII. Szlovák Névtudományi Konferencia. A konferencián kilenc kérdéskörben vizsgálták az előadók a tulajdonneveknek a társadalomban betöltött funkcióját. A

kilenc kérdéskör a következő volt: 1. a szlovák névkutatás helyzete és programja; 2. elméleti problémák; 3. a toponímia szerepe a társadalom életében; 4. etimológia és népetimológia; 5. a helynevek állandósulása; 6. a személynevek szerepe a társadalom életében; 7. a keresztnévadás; 8. a személynevek az irodalomban; 9. a történeti személynévkutatás.

E. Eichler, a folyóirat egyik szerkesztője Frido Mětšk munkásságát ismerteti, Mětšk 60. születésnapjára emlékezve. A nálunk kevésbé ismert tudós, a szorb-kulturális archívum vezetője, a német tudományos életben a szorb nép történetének, irodalmának, nyelvének kutatásával szerzett hírnevet, és nagy segítséget jelentettek művei a szorb helynévanyag összegyűjtésében és magyarázásában.

A folyóirat B-vel jelzett rovata a "Neuerscheinungen" /Új kiadványok/ címet viseli. Nyolc kiadványt ismerhet meg ebből az olvasó. Igen részletesen ismerteti a Zpravodajnak Vladimír Smilauer 80. születésnapjára összeállított kötetét /Jg. 16 /Praha 1976/ Heft 1./, V. A. Nikonov "Imja is obščestvo" /Név és társadalom/ című művét, kevésbé részletesen az Onoma folyóiratnak az 1972-73-as évek névtudományi bibliográfiáját és egyéb információkat tartalmazó 3. számát /19. /1975/ 1-2-3/, Otto Kronsteinernek a Bécsben megjelent "Die alpenlawischen Personennamen" című tanulmányát, hat szerzőnek /Lutterer, Ivan, Kropáček, Luboš, Hunáček és Václav/ "Původ zemepisných jmen" című etimológiai szótárát, amely Prágában jelent meg, és ezer földrajzi név eredetét magyarázza; ugyancsak kevésbé részletesen ismerteti a lengyel J. Riegernek és E. Wolnicz - Pawlowskának a wartai körzet folyóneveit feldolgozó munkáját. Két ismertetett kiadvány egy-egy konferencia anyagát tartalmazza. Az egyik "The study of the Personal Names of British Isles" /Tanulmány a Brit Szigetek személyneveiről/ címen az 1975 szeptemberében Erlangenben rendezett munkaértekezlet anyagát teszi közzé, a másik pedig "Binam och släktnamn, Avränsning och ursprung" /Ragadványnevek és családnevek. Elhatárolásuk és eredetük/ címen egy 1974-ben rendezett uppsalai szimpozium anyagát tartalmazza.

Az ismertetett kiadványokon kívül a folyóirat még 16 névtudományi kiadvány címét és bibliográfiai adatait sorolja fel azzal, hogy az ismertetésükre visszatér.

A C-vel jelzett "Zeitschriftenschau" /Folyóiratszemle/ című rovatban a Münsterben megjelenő Niederdeutsches Wort és a lengyel Onomastica című folyóiratok tanulmányait ismerteti csak cím szerint.

A D. "Hinweise und Mittelungen" /Adatok és közlemények/ rovatban híreket közöl a névtudomány életéből, továbbá felsorolja címmel és szerzővel azokat a névtudomány köréből készített diplomamunkákat, amelyeket a lipcsei Karl Marx Egyetemre 1976-ben nyújtottak be.

Összegzésül meg kell állapítanunk azt, hogy a Namenkundliche Informationen, ez a meglehetősen igénytelen külsejű folyóirat nagyon széles körű tájékoztatót nyújt a névtudományban dolgozó kutatóknak. A jelentős európai, sőt Európán kívüli névtudományi kiadványok, konferenciák nem kerülnek el a figyelmét. Annál megdöbbentőbb az, hogy magyar vonatkozású do-

loggal a folyóirat sok számát átolvasva alig-alig találkozunk. Igaz, mi is jobban ismerjük az orosz, az angol, az amerikai, a francia, a nyugat-német nyelvtudomány kiemelkedő műveit, mint az **NDK**-beli nyelvtudomány eredményeit.

BACHÁT LÁSZLÓ

FIGYELŐ

BOLYGÓ HONORÁRIUM

Az Élet és Irodalom egy régebbi száma /1977. október 8./ Bolygó honorárium címmel lezár egy vitát, amelyet véleményem szerint nem lenne szabad megoldatlanul abbahagyni. Igaz, elsősorban nem névtani, hanem jogi probléma a már oly sokszor és sok helyütt vitatott kérdés: lehet-e ugyanazon a néven publikálni ugyanabban a témában?

A magyar nyelvészet területén — tudomásom szerint — soha nem fordult ez elő, de másutt, mint a példák bizonyítják, nem ritka. Úgy gondolom, a szerző nevének a védelme legalább annyit megérdemel, mint a márkavédelem. A Szerzői Jogvédő Irodának kellene foglalkozni a kérdéssel, s éppen úgy kellene büntetni, mint a plagizálást. Helyesebben: meg kellene előzni a lehetőségét is. Olyan névsorral kellene rendelkezni a Szerzői Jogvédő Irodának vagy a Kiadói Főigazgatóságnak /ahol valamennyi kéziratot megnéznék engedélyezés előtt/, amelyből pillanatok alatt megállapítható, hogy ezen a néven publikált-e már valaki ebben a szakmában. /Bár az a legnagyobb szűgyen, ha ezt a szerző maga nem tudja. Az esetek nagy többségében tudatosan használt azonos névről van szó./ Könnyű és egyszerű volna tehát megállapítani, hogy foglalt-e már a név, valamivel körülményesebb a szakterületek, átmeneti területek elhatárolása. A szépirodalomban, képzőművészetekben lefoglalt nevekre mindenképpen ki kellene terjeszteni a védettséget, de az is meggondolandó, hogy bármely szakterületen lefoglalt néven ne jelentkezhesen más személy. Sokkal nehezebb megfelelő új nevet találni, s ez már határozottan névtani kérdés.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a szerzők többsége egy betű fölvételével megelégszik neve megkülönböztetésére. Tény, hogy ez már maga megkülönböztet, de nem karakterizál! Általában csak a szakterület kutatói tudják azt, hogy a betűkülönbség személykülönbséget takar. Valamivel többet jelent a keresztnév megváltoztatása, esetleg még egy illetőleg a második keresztnévvel együtt való használata. A nyelvtudományban is van erre néhány szép példa. Ez már biztosabb megkülönböztetés, jellemző is, de a mindennapi beszédben nehézkes, alig használható. /Igaz, hogy ritkán is van rá szükség./

Legjobbnak tűnik számomra a teljes keresztnév megváltoztatása, esetleg az eredeti keresztnév kezdőbetűjének megtar-

tásával. Gondolom, ezzel nem értenek sokan egyet, s vita alakul a jövőben erről is.

HAJDÚ MIHÁLY

CSÁK GYULA ÉS PÜSPÖKLADÁNY

Csák Gyula új könyve /A szikföld sóhaja. Bp., 1977. Magyarország felfedezése./ igen elítélően nyilatkozik a nyelvjárás-kutatókról és saját szülőfaluja nyelvjárásáról. Talán nem is kell hozzátennem, hogy mindkét irányban igazságtalan, s ez az igazságtalansága tájékozatlanságából fakad. Részletesen kitér azonban Püspökladány nevének etimológiájára is, ami mellett akkor sem mehetünk el szó nélkül, ha nem értünk vele egyet.

Semmiképpen sem hibáztatható, hogy elmondja a naív népetimológiát Lada püspök tivornyázásairól, pusztulásáról. Igen érdekes, színes leírás ez. Nem rossz a különböző nyelvészek, történészek véleményeinek egymás mellé állítása sem /bár a könyv műfajánál fogva nem utal a forrásokra/. Nem világos azonban, miért vonja kétségbe az előtag /Püspök-/ 'főpapi méltóság' jelentését néhány éppen nem ellentmondó íráskép alapján. Mindez egészében semmiképp sem tudományos, de nem is tudománytalan. A befejezés viszont annál inkább szöveget üthet a fejünkbe, s munkánk, életünk értelmét kérdőjelezi meg. Ez a véleménye az egész őstörténetkutatásról, névtudományról stb.: "Noha nem vonom kétségbe az őskutatások hasznát, mégis azt gondolom: a homályba vesző őseredet vizsgálatának bármilyen eredménye kicsi befolyással bírhat a magunkról való mai gondolkozásunkra." Kétségtelen, hogy a nacionalizmust nem akarja szolgálni sem az őstörténeti kutatás, sem a névtani kutatás. Az önismeret, néptörténet és névtörténet ilyen elítélése azonban mégis elgondolkodtat. Ismert író véleménye a közvéleményt fejezi ki, vagy hozzá fog igazodni az olvasók véleménye. Úgy látszik nemcsak a nyelvjárásokat ismertető, népszerűsítő, védő tömegmunkánkkal van baj, hanem a történészek sem dicsekedhetnek nagy eredményekkel, a névtanosok meg igazán elbújhatnak, ha csak ennyit sikerült eddig elérniök.

Szerencsére Csák Gyula egész könyve rácsfol erre a gondolatára. Történelmet ír: a közelmúlt történetét; helyneveket sorol föl bizonyításában, közli a község XIX. századi szép határtérképét stb.

-ú

MÉG EGY UTCÁT ADYNAK?

Gárdos Miklós a Rádió 1977. október 20-án, reggel 6⁵⁰-kor elhangzott Szót kérek rovatában a budapesti utcanevekről, azok egy részének korszerűtlenségéről beszélt. Elsősorban a még mindig meglevő Habsburg császárok neveit viselő Ferenc körút és József körút megváltoztatását javasolta Ady körútra. Elismerte, hogy már van 16 Ady Endre utca Pesten, de ezek — szerinte nem méltók Adyhoz, a Körút méltóbb lenne.

HM

CSIKAR

Hogyan születnek a becézőnevek? Aki kíváncsi rá, megtudhatja egykori kiváló labdarugónk, Sándor Károly életregényéből. Fekete Pál /Csikar, Bp. 1965. 6-7/ művéből idézzük a következő részt, amely megmagyarázza a könyvnek is címet adó becézőnév keletkezését:

"A szünetben sokszor lehetett ilyesfélét hallani:

- Komám, figyeld csak azt az apró, fekete kölyköt - mondogatták egymásnak /ti, a szurkolók/ -, valósággal kicsikarja a másiktól a lasztit, no nézd csak, mit művel az a gyerek megint...

Kicsikarja... Csikarja... Ekkor ragadt rá a beceneve - Csikar."

Eddig úgy tudtuk, hogy az ország valamennyi Karcsi-ja - anélkül, hogy ezt tőlük kicsikarnánk - hallgat a Csikar névra, amint igen sok Laci-t szólítgatunk Cilá-nak is /a további példákat ld. Hajdú Mihály, Magyar becézőnevek 1770-1970, Bp. 1974. 176-7/, s ezek az elsőként említett alakból szótagcserével alakultak. - Vagy mi tudtuk volna jobban?

- más

DOLNA SEC

"Dolna seciek - Nagycserkeszen

Szoros kapcsolatot tart fenn évek óta a nagycserkeszi Kossuth és a csehszlovák Dolna seci Termelőszövetkezet. Az elmúlt hónapi csehszlovákiai látogatást viszonzták a Dolna seciek augusztus 13-15 között" - adta hírül a Kelet-Magyarország 1977. augusztus 17-i száma /5. oldal/. A közleményben a szlovákiai helységnév írása több szempontból is problémákat vet fel. Az egyik az, hogy a két részből álló tulajdonnevek melléknévi alakjában az -i képzőt kötőjellel kell a második taghoz kapcsolni /megtartva annak nagy kezdőbetűs írását/.

A második, hogy az idegen helynév eredeti írásában egy mellékjeles betű is szerepel, s ezt nem minden nyomda /a nyíregyházi sem/ tudja visszaadni. A mai Bars megyei helynév helyes szlovák alakja ugyanis: Dolná Sec. - És ebből ered a harmadik probléma, amely egyúttal valemennyi kérdésre megoldást is kínál. Ma már bizony kevesen tudják, hogy ennek a helységnek Alsószecse a magyar neve. Ha a hír megfogalmazója ezt a nevet használta volna, nem lenne helyesírási és átírási gond, a magyarországi olvasónak többet is mondana, mint az alkalmazott forma. S ha Bratislava helyett írhatunk Pozsony-t, miért ne állhatna Alsószecse is Dolná Sec helyett? - Mégsem szabad elmarasztalnunk az újságírókat, mert nincs olyan forrásunk, amelyből kideríthetné e nevek és a hasonló esetek összefüggéseit. Szlovákiában nemrégiben megjelent ugyan egy helynévazonosító szótár /Milan Majtán, Názvy obci na Slovensku za ostatnych dvesto rokov, Bratislava, 1972/, ez azonban hazánkban csak nagyon kevés helyre jutott el, s különben sem oldja meg az ausztriai, a jugoszláviai, romániai és kárpátaljai helynevek azonosítását. -

Itt van az ideje a Magyar Történeti Helynév-azonosító Tár elkészítésének!

MEZŐ ANDRÁS

MAGYAR HELYSÉGNEVEK JUGOSZLÁVIÁBAN

Itt is felhívjuk a figyelmet a Népszabadság 1977. október 7-i számának 8. oldalán olvasható közleményre:

"A Horvátországhoz tartozó Baranya-háromszög és az eszéki járás magyar, valamint horvát és magyar vegyes lakosságú községeiben a közelmúltban a horvát helységnevek mellé a települések magyar nevét is elhelyezték.

Igy a többi között Zmajevac, Suza, Karanac, Knezevi Vongradi bejáratánál most már a Vörösmart, Csuza, Karancs, Hercegszöllős helységneve is olvasható."

DÖGE ÉS SZÉPLAK

Tarnavölgyi György újságíró a szabolcs-szatmári Dögére látogatván, egyebek között a falu nevéől is beszélgetett Kovács Mihály tanácselnökkel és Szücs Imre vb-titkárral /Megyénk tájain, Döge: Kelet-Magyarország 1977. aug. 14. 7. oldal/:

"Mindketten másfelé születtek, nem lepődtek hát meg a kérdésen, mely mindenkiben ott motoszkál, aki itt idegen: mit szólnak a falu nevéhez? Hiszen semmiképp sem lehet ráfogni, hogy kellemes hangzású községnevével...

-Ami igaz, igaz: én is meghökkentem kissé, amikor először hallottam Döge nevét - mondta a tanácselnök. A titkár bólogtatt: volt már kísérlet a falu nevének megváltoztatására, de

a keresztelő megíúsult.

- Nem is tudom már, hány éve lehetett, biztos vagy tíz is van, amikor egy újságcikk jelent meg arról, hogy Döge neve csúnya, változtassuk meg. Javaslatok is születtek, én a Széplak névre emlékszem. Keresgéltni kezdtünk: honnan is ered a falu neve. Írtunk ide-oda, szakvéleményeket kértünk. Lényegében az derült ki, hogy az itt élő hiedelemmel ellentétben nem a kisvárdai vár védőinek temetője volt itt /bizony meglehetősen furcsa is lett volna, ha egy hadi temetőt így neveznek.../

- Valami német eredetet derítettek ki: Düghe néven szerepel a legrégebbi iratokban a község. Bár... ez a mai hangzáson, illetve képzettársításokon nem sokat változtat. Összehívtuk a tanácsülést, hogy döntsünk a névváltoztatás fölött. A falu tanácstagjai úgy szavaztak: nincs szükség változtatásra, nekik ez a név megfelel és különben is, ha a krumplijukat dögei krumpliként árusítják, annak keletje van!"

A tanácstagoknak volt igazuk, nem a kívülről jött reformereknek! A több mint 700 éves Döge név régiségi értéke össze sem vethető a jellegtelen tucatnév Széplak-kal és társaival.

HENEY SZABOLCS

A MÜNCHENI KÓDEXBEN ELŐFORDULÓ TULAJDONNEVEK

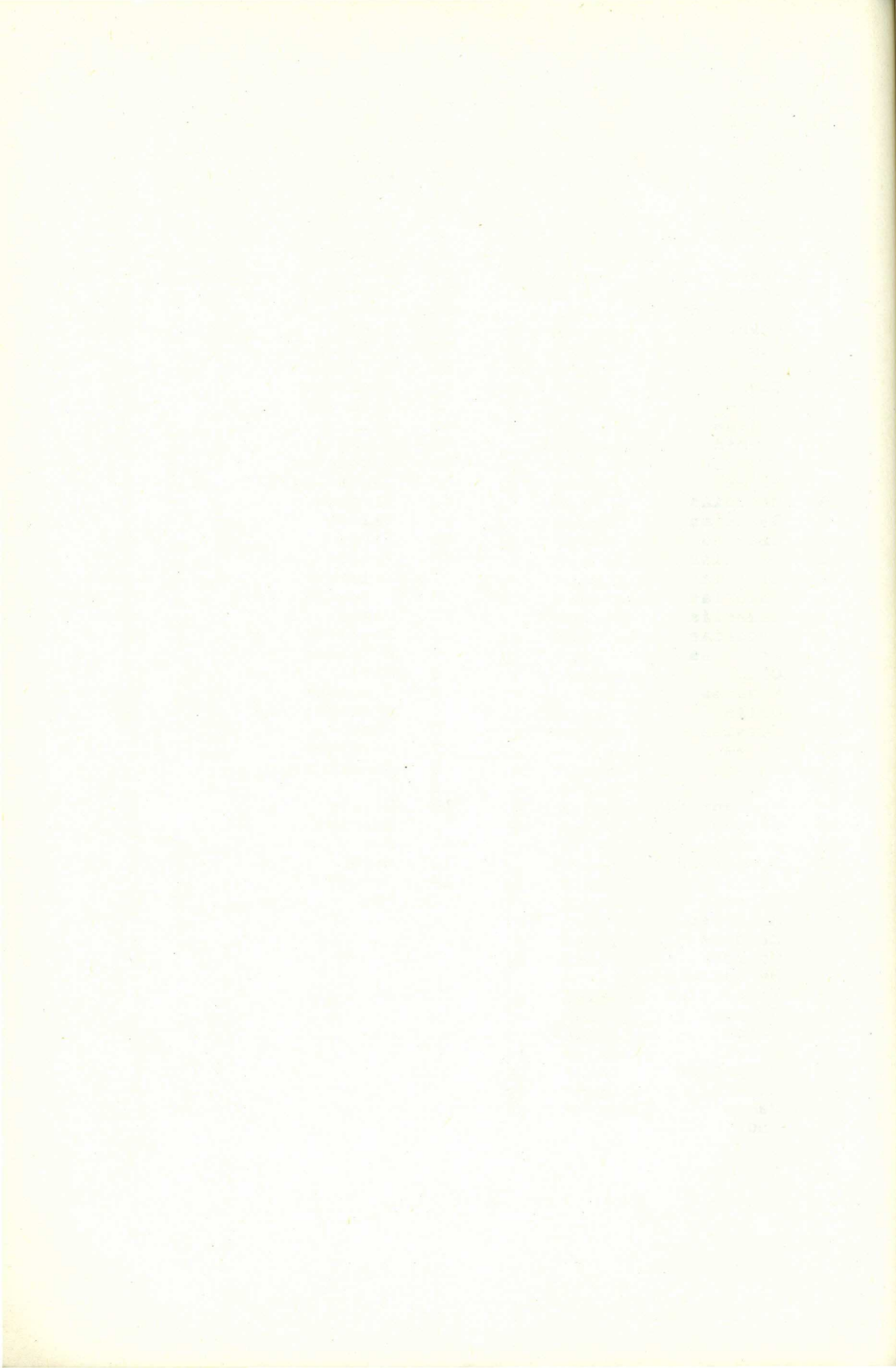
Igen szép és alapos földolgozást adott Szabó T. Ádám István a Münchener Kódexről /Der Münchener Kodex IV. Wiesbaden, 1977. 435 p./, amelyben külön fejezetet szentel a benne előforduló személy- és helyneveknek is /53-5/. Itt a nevek végeinek betűrendjében sorolja föl az adatokat, a jóllehet lelőhelyet, magyarázatot, etimológiát nem közöl mellettük, a magyar névtani kutatók számára sok segítséget adhat a névalakok vizsgálata. Mivel a csekély példányszámban megjelenő könyvből nagyon kevés juthatott el Magyarországra, az alábbiakban bevezetésével együtt közöljük ezt a névtárat változtatás és megjegyzés nélkül.

1.1.6 Personen- und Ortsnamen. - Das Korpus enthält nur biblisches Namenmaterial, das vor allem durch seine lautliche Beschaffenheit für die Forschung von Interesse sein kann /den Kolophon zähle ich nicht zum Korpus/. Einige Namen kommen in mehreren Lautvarianten vor /noch 1.2.2/. Im hier folgenden A-TergoVerzeichnis werden auch die Lautvarianten als selbständige Stichwörter betrachtet:

1	Bethsaida	11	Mária
2	Juda	12	Samaria
3	Judea	13	Siria
4	Galilea	14	Ituria
5	Idumea	15	Aromatia
6	Césárea	16	Malka
7	Dekapulia	17	Magdalena
8	Betánia	18	Sodoma
9	Cirenia	19	Kána
10	Abilinia	20	Anna

21	Johanna	1	Natánael
22	Zsuzsanna	2	Izráél
23	Menna	3	Ábel
24	Jóna	4	Zorobábel
25	Gomorra	5	Rachel
26	Résa	6	Dániel
27	Galgata	7	Gábrriel
28	Dalmanita	8	Salátíel
29	Golgota	9	Malakel
30	Sarepta	10	Fámuel
31	Márta	11	Emanuel
32	Aza	1	Ádám
1	Aminadab	2	Ábrahám
2	Jakab	3	Joatham
3	Ráb	4	Aram
4	Jákob	5	Zarám
5	Belzebub	6	Jorám
1	Lukács	7	Robovam
1	Járed	8	Jeruzsálem
2	Dávid	9	Betlehem
3	Abiud	10	Sem
4	Eliud	11	Naim
1	Bethfage	12	Achim
2	Bethsage	13	Eliákhim
3	Zake	14	Naptalim
4	Oteofile	15	Koazim
5	Salomé	16	Kaparnaom
6	Silóé	17	Egyiptom
7	Noé	18	Kafarnaum
8	Jesse	19	Kaparnaum
9	Máté	1	Helmadan
10	Nové	2	Jordán
11	Chuzé	3	Ragan
1	József	4	Kaján
1	Fálah	5	Birtalan
2	Acheldemach	6	Náman
3	Sádoh	7	Tesán
1	Rabi	8	Matán
2	Addi	9	Nátán
3	Sémmei	10	Efrén
4	Melki	11	Magedon
5	Salmi	12	Sidon
6	Getsemáni	13	Simeon
7	Niri	14	Sion
8	Názáreti	15	Babillon
9	Lévi	16	Zabulon
1	Naggej	17	Ámon
2	Salej	18	Salamon
3	Jannej	19	Mamon
4	Tárej	20	Simon
5	Nauej	21	Salmon
1	Izsák	22	Enon
2	Enok	23	Áron
3	Márk	24	Kedron

26	Násson	42	Gerazenos
27	Jerikó	43	Jairos
1	Fülöp	44	Tiros
1	Bar	45	Pilatos
2	Tamár	46	Kristos
3	Abiatar	47	Tadeus
4	Eleázár	48	Zebedeus
5	Heliázer	49	Poncius
6	Lázár	50	Tibérius
7	Asser	51	Zákeus
8	Péter	52	Timeus
9	Aleksándor	53	Jánus
10	Nákor	54	Emaus
11	Azor	55	Malchus
1	Barabás	56	Alfeus
2	Judás	57	Bartimeus
3	Kéfás	58	Názáreus
4	Kajfás	59	Helizeus
5	Kleofás	60	Archealus
6	Izsaías	61	Nikodémus
7	Abiás	62	Jánus /!/ Círinus
8	Heródiás	63	Jairus
9	Barakiás	64	Jairus
10	Ezékiás	65	Tirus
11	Jeremiás	66	Pilátus
12	Lisiniás	67	Kristus
13	Jekóniás	68	Augustus
14	Zakariás	69	Jézsus /!/ Jozsafát
15	Anderiás	1	Arfaksát
16	Andoriás	2	Matát
17	Uriás	3	Elzsébet
18	Messiás	4	erzsébet /!/ Obet
19	Oziás	5	Názáret
20	Józsiás	6	Genezáret
21	Tamás	7	Lót
22	Jónás	8	Olivét
23	Annas	9	Skariut
24	Trakonitides	10	Rut
25	Eródes	11	Sett
26	Heródes	12	Serutt
27	Boanerges	13	Bóz
28	Illyés	14	
29	Fáres	1	
30	Manasses		
31	Zelotes		
32	Mojzses		
33	Heródiádis		
34	Tiberiádis		
35	Dekapolis		
36	Rufos		
37	Ámos		
38	Nikodémos		
39	Didimos		
40	János		
41	Énos		

KRÓNIKA

A Fejér megyei földrajzi nevek összegyűjtésének befejezése alkalmából 1976. október 19-én Fejér megye Tanácsa, az MTA I. Osztálya és a Magyar Nyelvtudományi Társaság ünnepséget rendezett Székesfehérváron. A tudományos ülésen köszöntötték a gyűjtőket, kitüntették azokat, akik a gyűjtésben és a munkálatok irányításában kiemelkedő munkát végeztek. Majd két előadás hangzott el: Benda Kálmánnak a névtudomány és a történettudomány kapcsolatáról szóló dolgozatát Wacha Imre olvasta fel, Mező András pedig "A helynévkutatás felelőssége" címmel a névtudomány helyzetéről, a nevek és a társadalom kapcsolatáról, illetőleg ennek torzulásairól beszélt. Az ülés két elnöke, Harmatta János akadémikus és Hajdú Péter akadémikus, értékes megjegyzéseket fűzött az előadásokhoz. Többen kifejezték reményüket, hogy az előadások és az elnöki hozzászólások nyomtatásban is megjelennek.

+ + +

Az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága 1977. március 1-i ülésén napirendjére tűzte a magyar névtudomány helyzetének megvitatását. A vitaindító referátumot "A magyar névtani kutatások aktuális problémái" címmel Mező András tartotta. Az előadó szerint a magyar névtan helyzete ma sok tekintetben nyugtalanító. Az akadémiai bizottsági rendszer átszervezése következtében megszűnt a Magyar Névtani Munkabizottság, az utóbbi években névtanunk számos kiváló művelőjét elveszítette /Bárczi Géza, Pais Dezső, Inczeffi Géza, Mikesy Sándor/, így gazda nélkül maradt több részterület /pl. családnévtörténet, a régi magyar személynévadás vizsgálata, a dűlőnévadás elméleti kérdései/. Az előadó szerint a magyar névtan ma nem mutat életjelenségeket: egy-egy nagyobb mű megjelenik ugyan /Ördög, Hajdú/, ezek az alkalmak azonban - meg a nagy konferenciák - inkább demonstrációként értékelendők. A névtani kutatók erejének zömét lefoglalják az országos földrajzinév-gyűjtő mozgalommal kapcsolatos

feladatok /szervezés, ellenőrzés, közzététel/. A régi magyar személynévadás vizsgálatának elmélyülését nem várhatjuk az Árpád-kori Személynévtár elkészítése nélkül. A történeti helynévvizsgálatban roppant aktivitást mutatnak a történészek /Heckenast Gusztáv, Györffy György, Kristó Gyula és mások/, az itt fölvetődött kérdések megoldása azonban aligha képzelhető el a névtanosoknak a vitába való bekapcsolódása nélkül. - A névtan és a társadalom viszonyában is számos egészségtelen jelenség mutatkozik, primitív névmagyarázatok jelennek meg még a tudományos folyóiratokban is, módszertanilag megalapozatlan gyűjtemények látnak napvilágot.

Az e helyzetből való kilábaláshoz az előadó szerint a következőkre van szükség:

1. Névtani információs szolgálat szervezése /számontartja a névtanosokat; a kutatott témákat, figyeli a külföld eredményeit/.

2. Az utánpótlás nevelése speciális tematika alapján.

3. A névtani kutatók tömörítése egy munkaközösségben a legfontosabb feladatok elvégzésére.

4. Egy rendszeresen megjelenő névtani kiadvány fenntartása /a műfajára utaló Névtani Információk vagy Névtani Értesítő címmel/.

5. Névtani segédkönyvek kiadása /pl. Bevezetés a helynév-kutatásba, Bevezetés a személynévkutatásba/.

6. A magyar névkultúra szintjének emelésére jobban ki kell használni a rádió, a televízió, a napilapok, a TIT-előadások stb. nyújtotta lehetőségeket.

A referátumhoz számos kiegészítés, helyesbítés, számonkérés és felajánlás hangzott el Hajdú Mihály, Kiss Lajos, Ürdög Ferenc, Papp László, Temesi Mihály, B. Lőrinczy Éva, Végh József, Deme László részéről. A bizottság elhatározta, hogy a referátumot és a vita anyagát az I. Osztály elé terjeszti, megbizta továbbá Hajdú Mihályt és Mező Andrást, vizsgálják meg egy rendszeres névtani tájékoztató kiadvány megjelentetésének lehetőségeit. Felkérte Hajdú Mihályt, Mező Andrást és Ürdög Ferencet, hogy tegyenek javaslatot a következő magyar névtani konferencia időpontjára és tematikájára.

- 6s -

+ + +

1977. március 9-én az MTA Nyelvtudományi Intézetében Végh József elnökletével ülést tartott "A földrajzi nevek gyűjtésének, ellenőrzésének és közzétételének kézikönyve" szerkesztőbizottsága /Balogh Lajos, Kálmán Béla, Mező András, Ürdög Ferenc/, ahol a készülő kézikönyv néhány helyének finomításáról, a kivitelezés technikai kérdéseiről, az ellenőrzők és közlétevők budapesti tanácskozásának előkészítéséről volt szó.

+ + +

1977. április 5-9 között Pécsen, a Tanárképző Főiskolán bonyolították le a XIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Társadalomtudományi Szekciójának rendezvényeit. A hét alszek-

cióban bemutatott nyelvészeti pályamunkák közül a névtudományi dolgozatok keltették fel leginkább a hallgatóság figyelmét.

A névtani kérdések iránt igen megnőtt az érdeklődés, mióta megjelent Kálmán Béla nagysikerű munkája, A nevek világa. Divat mostanában a műkedvelők körében is a névfejtés, helytörténeti kutatás, de sajnos néha nemkivánt "eredményekhez" vezet a nem megfelelő, illetve hiányos felkészültség.

A XIII. OTDK-n bemutatott névtudományi dolgozatok azonban tudományos igénnyel készültek, s nem egy közülük publikálásra érett. Jóleső érzéssel vehettük tudomásul, hogy felsőoktatási intézményeink diákkörei szinte kivétel nélkül bekapcsolódtak névtudományunk egyik legsürgősebb feladatának elvégzésébe, a dűlő- és ragadványnevek mentésébe, feldolgozásába. A bemutatott dolgozatokat és az azt követő vitát végighallgatva pedig még jó néhányan kaptak kevet ehhez a nemes és felelősségteljes munkához.

Az itt felolvasásra került 12 pályaműnek több mint fele a földrajzi nevekkel, kettő pedig a ragadványnevekkel foglalkozott. Ezen kívül egy-egy dolgozatíró az utcanévadás sajátosságait, illetve a nagycsalád-jellegű közösségek névadási rendszerét vizsgálta, egy hallgató pedig merőben új témát dolgozott fel, a személygépkocsik becéző illetve gúnyoló neveit.

Az Oktatási Minisztérium fődíját Urbán Teréz /NyTF/ pályamunkája kapta, melynek címe: A nyíregyházi utcanévadás sajátosságai. E dolgozat egy nagyobb mű része, amely Nyíregyháza 1754-es újratelepítésétől az 1975-ig terjedő időszak utcanevének történeti és névtani elemzését tartalmazza. A történeti áttekintést a város jelenlegi névanyagának vizsgálata követi. A dolgozat a jövő utcaelnevezőinek figyelmébe ajánlott tíz irányelvvel zárul.

A földrajzi nevekkel foglalkozó pályaművek közül ki kell emelni Juhász Dezső /ELTE/ dolgozatát, melynek tárgya Nagykőrű földrajzi neveinek bemutatása és névélettani vizsgálata. A dolgozat több éves pontos, lelkiismeretes munka eredményét foglalja magába, szakmailag kiemelkedő pályaműnek tekinthető. Juhász Dezső dolgozata megjelent a Névtudományi Dolgozatok 1. számaként, s így az e témával foglalkozók mintának tekinthetik.

KÁROLYI MARGIT

+ + +

A Heves megyei füzesabonyi járás földrajzi neveinek megjelenése alkalmából Heves megye Tanácsa, az egeri Gárdonyi Géza Társaság, az MTA Nyelvtudományi Intézete és a Magyar Nyelvtudományi Társaság 1977. április 14-én Egerben ünnepséget rendezett. A tudományos programban Penavin Olga újvidéki egyetemi tanár "A magyar földrajzi nevek gyűjtésének állapota Jugoszláviában", Kálmán Béla akadémikus "Vezetéknevek és történelem", Kovács Béla levéltár-igazgató "A füzesabonyi járás c. kötet történeti nevei és az oklevelek" címmel tartott előadást. Az ünnepségen Imre Samu köszöntötte Végh Józsefet nyugalomba vonulása alkalmából, s bejelentette, hogy a Nyelvtudományi Intézetben az országos helynévgyűjtő mozgalom irányításának terhére Végh Józseftől Ürdög Ferenc veszi át. A záró beszédet, amely főként a névgyűj-

temények nyelvtudományi hasznosságát emelte ki, Szathmár István tartotta.

+ + +

Kőszegen 1977. június 20-22-én megrendezték az Űnkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők VIII. Országos Találkozóját. A gazdag programban a névtudományt Kálmán Béla akadémikus "Családnévkutatás és történelem c. előadása képviselte. /Az előadás rövidített változatát ld. a NÉ jelen számában!/
+ + +

A Magyar Nyelvészek III. Nemzetközi Kongresszusán /Nyíregyháza, 1977. augusztus 23-27./ egyetlen névtani előadás hangzott el: Korompay Klára, Név és névváltozat a keresztnévek történeti vizsgálatában.

+ + +

A Magyar Nyelvészek III. Nemzetközi Kongresszusán jelen levő névtanosok 1977. augusztus 26-án megbeszélést tartottak, amelyen Hajdú Mihály az ELTÉ-n működő névtani munkaközösség kibővítésének szükségéről és a magyar névtan előtt álló nagy feladatokról beszélt, Mező András pedig egy névtani tájékoztató folyóirat tervét ismertette. E kérdések kapcsán igen hasznos vita, megbeszélés kerekedett a magyar névtan helyzetéről, a névkultúráról, az összefogás szükségességéről stb. A vitában számosan szót kértek /Benkő Loránd, Kálmán Béla, J. Soltész Katalin, B. Gergely Piroska, Papp László, Penavin Olga, Fekete Péter/. Határozat született a Magyar Névtani Munkaközösség megalakításáról, amelynek elnöke Kálmán Béla, titkára pedig Hajdú Mihály és Mező András lett.

SUMMARY

The introduction /Köszöntjük az Olvasót!/ is about the development of Hungarian onomatology, introducing the antecedents and editing principles of Névtani Értesítő /Bulletin of Onomatology/. Its aim is to unite linguists dealing Hungarian onomatology, to provide place for theoretical and methodical writings, to publish shorter date constructions, and finally to inform the readers on the latest achievements of Hungarian onomatology. To ensure regular publishing of the new editions, it expects co-operation in form of articles from the readers, mainly linguists doing researchwork in Hungarian onomatology.

The column titled „Studies, Articles, Data” /Tanulmányok, cikkek, adatok/ begins with Béla Kálmán's „Surnames and History”. In the article the author refers to population trends, occupational relations and also to relations of nationalities in the 14th - 15th century Hungary on the basis of the semantical investigation of Hungarian family names. András Mező in his work titled „Félegyháza” collects the data of this names from Hungarian antiquity. Examining the explanations that has been given so far he comes to the conclusion that the meaning 'partly ruined church' was the motive of naming. Mihály Hajdú is the author of the following work in which he writes on the changly of 15th century placenames on the basis of date taken from charters. With the help of examples he proves that migration of population often resulted in transferring the placename from one region to another. The inhabitants of Kevi, Bál-

ványos and Skorenová migrating northward from the territory of the Lower Danube in 1440 name the village-sites they found around Csepel Island /Ábrahámtelek, Kapufa, Izra/ after their former settlements. József Kaszás in his article, "The Fluctuation of Geographical Names" deals with the problem of place-names that are used parallelly within one language, on the basis of the material he collected in Yugoslavia, around Lendva. Imre and Katalin Solymár collected the historical data of the placename Bonyhád up to the 19th century and in their work they enumerate this data in letter-perfect form accurately stating the source of each. Mrs. Zoltán Fényes collected the nicknames of the miner apprentices in the town of Komló, arranging this material systematically in her work.

The Reviews /Szemle/ deal with the following work: Győző Ember, The first Registers of the Newly Settled Békés County. 1715--1730.; Olga Penavín, Lajos Matijevis, Júlia Mirnics, The Geographical Names of Bácskupa; Mrs. Néla Pelle, The Geographical Names of Heves County II. The District of Füzesabony; Gyula Káldy-Nagy, The Register of District of Buda in 1559. and Namerkundliche Informationen No. 29.

The column Observer /Figyelő/ comments on the differentiation of authors having identical names, on the etymology of the geographical name Püspökladány published in a work of fiction, on street names and on the origins of the nickname 'Csikar'. It also mentions the question of the usage of Hungarian geographical names in Chekoslovakia and Yugoslavia, Finally it republishes the á tergo dictionary of proper names of Müncher Kodex.

The Chronicle /Kronika/ gives an account on the accomplishments of the collection of geographical names in Fejér County, on the meeting of the Hungarian Linguistic Committee of the Hungarian Academy of Sciences, which discussed the problems of Hungarian onomatology, on the onomatological papers that were presented on the 13th National Students Conference, and the columns also deals with some other shorter onomatological news.

TARTALOM

Köszöntjük az Olvasót!	3
Tanulmányok, cikkek, adatok	7
Kálmán Béla: Vezetéknevek és történelem	9
Mező András: Félegyháza	14
Hajdú Mihály: Helynevek vándorlása a XV. században	21
Kaszás József: A földrajzi nevek ingadozása	27
Solymár Imre — Solymárné E. Katalin: Bonyhád nevének történeti előfordulásai	33
Fényes Zoltánné: Vájártanulók szólítónevei	38
Szemle	45
Ember Győző, Az újratelepülő Békés megye első összeírásai. 1715—1730. (Hajdú Mihály)	45
Káldy-Nagy Gyula, A budai szandzsák 1559. évi összeírása (Hajdú Mihály)	49
Penavin Olga—Matijevics Lajos—Mirnics Júlia, Bács-topolya és környéke földrajzi neveinek adattára (Juhász Dezső)	51
Heves megye földrajzi nevei II. A füzesabonyi járás (Juhászné Szabó Erzsébet)	55
Namenkundliche Informationen Nr. 29. Oktober 1976. (Bachát László)	57
Figyelő	61
Krónika	69
Summary	73

Készült az ELTE Sokszorosítóüzemében
250 példányban
Felelős kiadó: Dr. Szathmári István
Felelős vezető: Arató Tamás
Copyright: a szerzők, 1979
ELTE 79162

